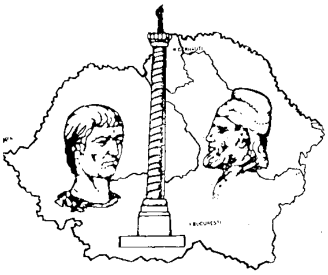
MALURI DE PRUT

PERIODIC AL
ASOCIAŢIEI CULTURALE
„PRO BASARABIA ŞI BUCOVINA”
Anul II, nr. 3 – decembrie 2009
ISSN 2065 - 1961

Număr închinat împlinirii a 91 de ani de la realizarea statului unitar român

Un Don Quijote basarabean

Theodor CODREANU

La aniversarea a 80-a a scriitorului Ion Druţă, în toamna lui 2008, Dumitru Matcovschi avea la dânsul două volume pe care mi le-a dăruit: unul de poezie, altul de teatru: *Neamul Cain* (Editura Ştiinţa, Chişinău, 2008) şi *Teatru* (Editura Prometeu, Chişinău, 2004). Dedicaţia de pe volumul de versuri sună aşa: „Vă rog, domnule Codreanu, citiţi aceste poeme, cu mintea moldoveanului cea de pe urmă le-am adunat într-un volum, D. Matcovschi”. Le-am citit şi eu tot *cu mintea moldoveanului cea de pe urmă*, adică la aproape un an de la primirea darului. Cu siguranţă, se poate scrie în cunoştinţă de cauză despre poezia lui Dumitru Matcovschi chiar pornind numai de la acest volum, care este o antologie de autor, făcută după criterii neortodoxe, aş zice în maniera eminesciană din *Poesii* (1883-1884), celebra ediţie princeps atribuită exclusiv lui Titu Maiorescu, dar unde se vede şi voinţa poetului, deşi încălcată de îngrijitor, după cum a argumentat N. Georgescu, cel mai bun cunoscător al tuturor ediţiilor eminesciene. (continuare în pag. 5)

Situaţia preoţimii basarabene în timpul ocupaţiei sovietice din anii 1940 – 1941

Pr. lect. dr. Veaceslav CIORBĂ, **Chişinău**

În anul 1940, ca urmare a „Protocolului adiţional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov”, Uniunea Sovietică, ignorând şi abrogând convenţiile şi tratatele semnate în perioada interbelică, a anexat prin forţa armelor, între 28 iunie şi 3 iulie, Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa.

Autorităţilor sovietice nu le-a fost pe plac că în teritoriile anexate există o Biserică puternică, cu enoriaşi profund religioşi, care ar fi putut opune rezistenţă politicii lor de sovietizare. De aceea, imediat după ocupare a fost pus în mişcare întregul sistem de stat, care a acţionat pe toate căile posibile şi prin toate mijloacele întru distrugerea Bisericii Ortodoxe din Basarabia. (continuare în pag. 8)

Impactul discursului lui Veaceslav Molotov, din 29 martie 1940, asupra stării de spirit a populaţiei din spaţiul românesc

Viorica OLARU-CEMÎRTAN, **Chişinău,**
doctorandă, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iaşi

În contextul istoric general-european marcat de cea de-a doua conflagraţie mondială, relaţiile româno-sovietice continuau să fie încordate. Dar începutul apogeului de înrăutăţire a lor a fost discursul lui Molotov la şedinţa C.C. al P.C. al U.R.S.S., difuzat de Radio Comintern, în emisiunea sa de la ora 22 a zilei de 29 martie 1940.

Discursul a fost retransmis la posturile de radio şi pe 30 martie, iar presa a mediatizat timp de câteva zile cuvântarea diplomatului sovietic. Şi în timp ce postul de Radiodifuziune Moscova comenta cu multă satisfacţie discursurile ţinute de tovarăşii Molotov şi Jdanov, în România şi Basarabia aceste evenimente au contribuit la apariţia unor articole pline de nelinişte şi nedumerire. Ziarul editat la Bucureşti, „România”, din 2 aprilie 1940, conţinea un articol scris la 30 martie de J. Paleologu, întitulat generic *Pe marginea ultimului discurs al domnului Molotov*. Autorul afirma că *„politica noastră de înzestrare a oştirii şi de pază a frontierelor noastre constituie un element de garanţie pentru menţinerea şi respectarea drepturilor noastre ca şi pe acelea ale vecinilor noştri. Dar cuvântarea domnului Molotov conţine în afara asigurărilor liniştitoare de mai sus – unele pasagii pline de nedumeriri. În primul rând, „între Rusia Sovietică şi România nu există un pact de neagresiune”. Şi avem tot dreptul a ne exprima această nedumerire, când ştiut este că Pactul Briand-Kellog nu era altceva decât o convenţie de neagresiune. Iată de ce afirmaţia domnului Molotov ne-a surprins”*[1].

Aceeaşi suspiciune şi mirare faţă de declaraţiile făcute de oficialul de la Moscova au dominat în ziarul „Timpul” din aceeaşi zi, care comenta: *Molotov [...] a încheiat cuvântarea prin cuvintele următoare: „Misiunea politicii noastre externe este de a asigura pacea între popoare şi securitatea ţării noastre. De aici decurge poziţia noastră de neutralitate, precum şi neparticiparea noastră la război. Această atitudine corespunde intereselor tuturor popoarelor care aspiră la pace...”.*

E de prisos să amintim în această privinţă statornica politică de pace a ţării noastre. România nu a încetat să sprijine din toată convingerea şi cu toate puterile ei, o politică de pace, de ordine şi de securitate. O Românie puternică şi neatârnată este o garanţie de siguranţă pentru statele vecine.

Afirmarea atât de categorică a domnului Molotov că nu ar exista un pact de neagresiune între Rusia şi România ne-a surprins. E drept că nu există un act bilateral în această privinţă. Există însă între cele două

state obligaţiuni de neagresiune, izvorând din Pactul Briand-Kellog (1929). Prin Convenţia de la Londra (3 iulie 1933) s-au desăvârşit aceste obligaţiuni, cu definiţia amănunţită dată noţiunii de agresiune. Guvernul sovietic, care afirmă cu atâta tărie voinţa lui de pace, nu poate decât să împărtăşească acest paşnic punct de vedere al nostru.[2]

Acestei alocuţiuni, viu comentată de presa şi populaţia din Basarabia, i s-a atribuit o importanţă deosebită prin faptul că Rusia nu recunoscuse alipirea Basarabiei la Vechiul Regat şi că, în pofida pactelor Briand-Kellog şi a Acordului de la Londra, puterea sovietică intenţiona să revendice Basarabia.

În mod clar, în presă se resimţea neliniştirea populaţiei, la toate nivelele sociale: *şomerii, muncitorii, săracii discută aprins; gospodarii, intelectualii, credincioşii sunt în panică - trebuie să revină în Vechiul Regat?!.*[3] Fiecare însă, avea motivele sale şi era firesc ca impresia produsă de acest discurs să fie diferită după diversele straturi sociale, grupuri etnice şi de interes.

Conform documentelor de arhivă, repercusiunile asupra stării de spirit a populaţiei din Basarabia au fost mari şi diverse. Localitatea basarabeană în care cel mai viu a fost discutat şi analizat acest fapt politico-diplomatic, desigur, a fost municipiul Chişinău, centru economic şi cultural, în care, graţie radiodifuziunii, *discursul a fost ascultat la radio chiar pe 29-30 martie. Chiar de sâmbătă, în unele cercuri se vorbea despre acest discurs, în special despre partea referitor la Rusia Sovietică şi România. Dar, marele public a luat cunoştinţă despre conţinutul acestui discurs abia duminică, pe 31 martie sau chiar luni, 1 aprilie, din presă.*

Lumea intelectuală şi în special lumea cu experienţă în judecarea faptelor au apreciat discursul ca exprimarea unei necesităţi politice interne pentru a redresa moralul cetăţenilor U.R.S.S.-ului, în urma influenţei destul de rele a felului cum s-a comportat armata rusă în războiul cu Finlanda. Astfel că atitudinea şi tonul cu care s-a exprimat faţă de România, nu era decât o uşoară şi ieftină fonfaronadă cu un stat căreia credea să i se poate adresa în felul acesta fără nici un risc.

În al doilea rând, s-a observat că discursul nu aducea nici o noutate peste ceea ce se ştia până acuma (nerecunoaşterea Basarabiei ca făcând parte integrantă din România, nesinceritatea şi lipsa de temei a raporturilor dintre România şi U.R.S.S. care poate să sufere modificări de la o zi la alta).

Aceste cercuri intelectuale nu au dat prea multă importanţă acestei cuvântări fiindcă au reacţionat în felul următor: dacă discursul a debutat cu o afirmaţiune neserioasă, atunci este foarte de crezut că discursul a mai putut să conţină şi alte afirmaţiuni lipsite de seriozitate între care ar fi şi partea relativă la România. În lumea evreiască a claselor mai înstărite şi mai pricepute, discursul, de-asemenea, nu a produs nici un efect, fiind primit cu oarecare scepticism şi nici într-un caz nu cred că discursul ar putea anunţa fapte pentru un viitor apropiat, ci maximum ar putea reprezenta speranţele pe care le are Rusia în viitoarea conferinţă de pace şi bineînţeles în eventualitatea când Germania va fi învingătoare. Masele evreieşti ale sărăcimii, care, dacă nu sunt în totalitate comuniste, dar totuşi trag speranţe mai bune într-o schimbare de regim şi fiind, în acelaşi timp şi într-o necunoaştere exactă a acestui discurs, mulţumindu-se numai cu colportări fragmentare de la om la om, cred într-o viitoare ocupare a Basarabiei de către Rusia. Nu toată această lume crede că evenimentul va aduce şi o fericire pentru ei. Bineînţeles că masele comuniste caută să exploateze în folosul lor acest discurs, dându-i interpretări favorabile scopurilor lor.

Lumea mijlocie orăşenească (creştinii), în special localnicii, nu au dat nici ei prea multă crezare discursului că ar putea să aibă consecinţe imediate, dar au aerul de a rămâne influenţaţi, păstrând o stare de expectativă.

Paralel cu impactul asupra populaţiei din Chişinău, *marele public al periferiilor nu are cunoştinţă nici a discursului, nici a altor fapte precise de dată recentă, fiind influenţat, pe de o parte, de diversele veşti care au circulat mai demult relativ la intenţiunea Rusiei de a ocupa Basarabia, iar pe de altă parte, de prezenţa a numeroase trupe în toată Basarabia şi care trec şi pleacă prin şi din oraşul Chişinău. La ţară lumea se găseşte aproape în aceeaşi situaţiune ca şi lumea orăşenească: pe de o parte zvonuri fanteziste lansate de comuniştii interesaţi, pe de altă parte, o aglomeraţiune evidentă de trupe, iar în regiunea unde se lucrează fortificaţiile o şi mai mare aglomeraţiune şi activitate a acestor trupe, care, prin prezenţa lor, arată acestei populaţiuni că zvonurile comuniste chiar dacă ar fi existând ele sub formă de intenţiuni ale Rusiei, nu vor putea să aibă o realizare, decât îndepărtată şi foarte greoaie.*[4]

În Orhei, a fost sesizată o evoluţie a interpretării acestei cuvântări: *La început, discursul domnului Molotov referitor la Basarabia în rândurile intelectualilor, auzit la radio, a produs o vie impresie, observându-se o surescitare nervoasă şi îngrijorare pentru soarta Basarabiei. Dar când acest discurs a fost publicat în mai multe ziare din Bucureşti, ca „Universul", „Timpul", „Curentul" etc., majoritatea intelectualilor s-a recules, susţinând că avertismentul lui Molotov interpretat contra României nu ar avea alt scop decât a intimida şi face jocul Germaniei sub sugestia căreia, după toate probabilităţile, Molotov a strecurat cuvintele aproape ameninţătoare în scop de a face ca România să respingă braţele aliaţilor francezi şi englezi, deoarece Germania, în actualele împrejurări, are absolută nevoie de produsele noastre şi pentru un oarecare timp nu este în interesul Germaniei de a împinge Rusia Sovietică la o acţiune de război contra noastră şi, prin urmare, afirmaţia domnului Molotov că ţara noastră ar putea fi atrasă într-o acţiune duşmănoasă faţă de soviete, nu poate fi luată în serios şi cuvintele rostite sunt considerate banale şi fără nici o valoare, astfel că pe spusele domnului Molotov că Guvernul Sovietic face o politică de pace şi de relaţiuni solide cu vecinii săi nu arată decât mascarea adevărului şi nu aşteaptă decât un moment prielnic ca prin surprindere, să ne smulgă Basarabia, vizând gurile Dunării şi chiar porturile maritime Romaneşti pentru a avea acces în marea Neagră. Tot intelectualii susţin cu tărie că pe discursul lui Molotov, aşa-zis împăciuitor, nu se poate pune nici o bază, deoarece acest discurs nu diferă de discursul îndreptat contra Finlandei, înainte de a-i declara război.*

La sate, discursul este aproape necunoscut de majoritate, însă acei ţărani care au luat contact cu intelectualii, au rămas surprinşi de pretenţiunile U.R.S.S. asupra Basarabiei, deoarece ţărănimea a considerat chestiunea Basarabiei lichidată încă acum 20 ani. Credinţa marii majorităţi a populaţiei este că Uniunea Sovietică nu va îndrăzni să înceapă un război pe această temă. Această convingere se bazează pe opoziţia Germaniei şi, în special, a Italiei – un alt motiv care ar împiedica acţiunea sovietică este hotărârea aliaţilor de a opri acţiunea de extindere prin mijlocirea Turciei, care se află în cele mai frumoase relaţiuni cu noi.

În sânul majorităţii populaţiei minoritare evreieşti, s-a observat o oarecare satisfacţie şi văd cu bucurie destinderea Rusiei Sovietice prin faptul că chestiunea Basarabiei se află în litigiu şi astăzi, însă cei înstăriţi şi cu situaţiuni materiale bune nu văd cu ochi buni pretenţiile sovietice.

În concluzie: Discursul domnului Molotov a avut şi încă are un efect dăunător asupra populaţiunei din sectorul nostru, creând nelinişte şi nesiguranţă pentru ziua de mâine. În general, păturile intelectuale şi populaţia românească privesc discursul domnului Molotov cu claritate, însă spiritele sunt neliniştite şi totuşi aşteaptă cu toată încrederea precipitarea evenimentelor, crezând în forţele franco-engleze şi sprijinul Italiei şi, în special, atragerea Rusiei Sovietice de partea aliaţilor şi numai astfel se zice că am putea scăpa de un război inevitabil. Cu toate acestea, populaţia înţeleaptă atrage atenţiunea asupra măsurilor de precauţiune, având toată nădejdea în conducătorii ţării.[5]

La Cetatea Albă, *cum şi era de aşteptat, discursul lui Molotov a avut repercusiuni asupra stării de spirit a populaţiei din acest sector. Populaţia românească de pe teritoriul urban (salariaţi, publici, ofiţeri, magistraţi, liber profesionişti) este stăpânită de două opinii:*

1. Unii cred că U.R.S.S. este hotărâtă să ocupe Basarabia şi că a atins chestiunea lui Butenco ca să aibă un pretext de provocare a războiului dintre noi şi U.R.S.S., mai ales că Berlinul, pentru a avea mână liberă pe frontul de Vest şi pentru a obţine petrol, vite, cereale şi alte materii prime din Rusia Sovietică ar putea orişicând să facă o înţelegere cu U.R.S.S. în spatele României, căci coloniştii pe care-i are Germania aici nu ar constitui un impediment pentru ea de a admite ca U.R.S.S. să ocupe Basarabia, întrucât i-ar disloca şi transfera în graniţele Reichului, şa cum a făcut cu germanii din Polonia, ocupată de U.R.S.S.

2. Alţii cred că U.R.S.S.-ul, care niciodată nu a recunoscut anexarea Basarabiei la Patria Mumă, nu se gândeşte să ocupe Basarabia, dar a deschis acum chestiunea aceasta pe care întotdeauna au rezervat-o ca o piesă de schimb, pentru a putea obţine de a România bazele navale la Bugaz, Constanţa şi Balcic spre a-şi asigura hegemonia în marea Neagră în care chestiune ar fi interesat şi Berlinul în scop de a nu permite aliaţilor să fie stăpâni pe Orientul Apropiat, respectiv Turcia, care de la începutul ostilităţilor între aliaţi şi Germania înclină spre aliaţi.

Populaţia germană, în special pătura intelectuală, este foarte liniştită şi nu găseşte nimic nou în discursul lui Molotov, întrucât acesta agită o problemă veche şi care n-ar fi uitat să adauge că nu violenţa ar fi mijlocul pentru rezolvarea ei.

Populaţia evreiască nu dă mare importanţă discursului lui Molotov şi consideră că U.R.S.S. e incapabilă să susţină un război cu România, afirmând că Molotov în acest discurs n-a vrut decât să vadă reacţiunea ce se va produce în faţa acestor afirmaţii în lumea întreagă, în special în cercurile aliaţilor şi pentru a vedea ce atitudine ia Italia, care recent a declarat că nu va permite U.R.S.S.-ului să aducă cea mai mică încălcare a teritoriului balcanic şi în Sud-Estul European. Tot evreii afirmă că România nu se poate teme nici într-un caz de o agresiune din partea U.R.S.S., căci un război eventual cu România i-ar face pierderi mult superioare celor suferite în războiul ruso-finlandez şi care pot aduce o reacţiune tulburătoare a liniştii interne.

Discursul n-a putut pătrunde în marea masă a populaţiei, în special cea rurală, şi, deoarece nu avem ceva informaţii, starea de spirit este liniştită, viaţa economică îşi desfăşoară cursul în acelaşi ritm şi discursul n-a produs panică în nici o pătură socială.

Atât cercurile româneşti, cât şi cele minoritare sunt ferm convinse că România nu va admite un compromis şi nici un fel de discuţie asupra teritoriului basarabean întrucât domneşte convingerea că a fost şi este pământ românesc, care s-a realipit la Patria Mumă pe baza principiului de autodeterminare a popoarelor (hotărârea Sfatului Ţării).[6]

În general, situaţia pe întreaga Basarabie se reducea la o stare polivalentă, înregistrată de documentele timpului ca o stare de mare cumpănă: *... au avut loc reuniuni în familii unde s-a ascultat şi comentat după aprecierile proprii substratul dubios care a provocat o îngrijorare, însoţită de repercusiuni asupra stării de spirit a populaţiei din acest ţinut.*

1. intelectualii, profesorii, megistraţii, ofiţerii, salariaţii publici cred că Uniunea Sovietică este hotărâtă să ocupe Basarabia;

2. alţii cred că U.R.S.S. nu intenţionează să ocupe Basarabia, doar ne presează pentru a ocupa bazele navale;

3. în cercurile populaţiei intelectuale ruseşti, după o viaţă de 22 ani sub conducerea românească, se manifestă o mare îngrijorare faţă de o eventuală schimbare bruscă a regimului în Basarabia. Majoritatea ruşilor din pătura săracă însă, legaţi de acest pământ unde s-au născut, aşteaptă cu nerăbdare desfăşurarea evenimentelor, în felul cum a fost înţeles de ei discursul domnului Molotov, adică nerecunoaşterea alipirii Basarabiei la România.

Aceştia, păstrându-şi sentimentele ostile României, sunt gata în orice moment a comite acte de natură a periclita siguranţa internă, reacţionând la o eventuală măsură de reprimare, luată de autorităţile române, prin grupele de terorişti, ce sunt în curs de organizare.

Se observă că pătura intelectualilor bogaţi ovrei şi creştini începe sau caută să-şi lichideze averile imobile, iar cei care simpatizează regimul comunist, nădăjduind că vor ocupa situaţii mai bune, sunt în aşteptarea evenimentelor ce cred că se vor desfăşura în favoarea sovietelor. Pătura intelectuală, formată din mici meseriaşi şi oameni de afaceri, se ocupă în mod serios de pretenţiunile evocate prin discursul domnului Molotov, pe care le consideră asemănătoare celor ce au fost impuse Finlandei, înainte de izbucnirea conflictului armat.

Majoritatea celor ce au ţintit privirile spre soviete şi care au intrat direct în slujba acestora, o formează muncitorimea de la oraşe şi într-o proporţiune mai redusă ţărănimea. Totuşi, în mare parte, chiar şi populaţia rusească ce nutreşte sentimente prosovietice sau mai bine-zis rusofilii, este întrucâtva intimidată de o eventuală introducere a regimului comunist în Basarabia, mai ales datorită zvonurilor că sovietele nu au nevoie de cetăţenii din această provincie de la 30 ani în sus, întrucât aceştia au trăit sub regimul ţarist şi sub regimul românesc, aşa că n-ar putea fi folosiţi regimului sovietic, neputându-se conta pe ei sub nici o formă.[7]

4. coloniştii germani, în special pătura intelectuală, este liniştită, negăsind nimic nou în discursul lui Molotov, deoarece problema Basarabiei, după părerea lor, se va soluţiona la conferinţa de pace şi la timpul oportun;

5. populaţia evreiască comentează în mai mult feluri: a) se crede că a fost un fel de avertisment în sensul că se pregăteşte o agresiune şi deci, trebuie pregătite masele în acest scop. b) se pregăteşte o formulare a pretenţiunilor sovietice pentru tranşarea chestiunii pe cale de negocieri. c) scopul discursului este de a intimida şi a face jocul Germaniei;

6. populaţia rurală este convinsă că România nu se poate teme în nici un caz de o agresiune din partea U.R.S.S., întrucât un eventual război cu România i-ar cauza pierderi U.R.S.S.

În concluzie, discursul a avut şi încă mai are un efect dăunător asupra stării de spirit a populaţiei din Basarabia, creând nelinişte şi nesiguranţă pentru ziua de mâine, nesiguranţă sporită de convingerea că ţara noastră nu va admite nici un compromis şi nici un fel de discuţii asupra teritoriului Basarabiei, care poate astfel deveni în viitorul apropiat primul teatru de război. [8]

În condiţiile în care în Basarabia mişunau agenţii bolşevici, acest discurs era pe de o parte preamărit de aceştia, iar pe de altă parte, subestimat de cei care se bizuiau pe forţele aliate şi pe fortificaţiile ţării. Deci, contextul european şi intern, bulversat de discursul lui Molotov, deşi i-a sesizat doza de pericol, nu-i dăduse, totuşi o mare importanţă, părerile fiind împărţite atât între diferite categorii de populaţie, cât şi în dependenţă de aspiraţiile şi interesele personale.

Rezumând, afirmăm că cei care considerau că Molotov a vorbit serios mizau pe faptul că 1. discursul, care e asemănător cu cel adresat Finlandei înainte de beligiune, e periculos şi atentează la Basarabia. 2. deoarece nu aducea nici o noutate, tocmai prin aceasta sublinia existenţa unei probleme mai vechi, acutizând-o. 3. referinţa la politica de prietenie a Uniunii Sovietice maschează intenţia adevărată a ei şi face jocul Germaniei, împingând România spre piaţa de desfacere germană. Asemenea idei împărtăşeau atât cei care susţineau pretenţiile sovietice asupra Basarabiei, cât şi o parte dintre cei care se temeau mult de un astfel de scenariu.

Speranţele că ameninţările lui Molotov vor rămânea doar pe hârtie erau alimentate de ideea fixă că aliaţii nu vor permite extinderea războiului în S-E Europei, că ţara are fortificaţii puternice şi Rusia Sovietică nu va îndrăzni să atace, în special după dezastrul pe care l-a suferit în Finlanda. În cele din urmă se dorea să se creadă că această aluzie era doar un truc politic pentru a redresa situaţia internă a ţării, dezechilibrată după războiul cu Finlanda.

Deci, nu avem un unison de opinii nici în societate în general, nici în fiecare categorie socială în parte. Unii dintre intelectuali au luat-o ca un joc politic, o glumă de prost gust. O altă parte, însă, au văzut în cuvântare o ameninţare reală, la fel ca în cazul Finlandei.

Evreii înstăriţi nu au luat în serios această ameninţare considerând-o ireală, sceptică, in timp ce evreii fără mari proprietăţi şi cei comunişti, au fost entuziasmaţi de o astfel de perspectivă, sperând în schimbarea situaţiei lor personale odată cu schimbarea regimului politic în Basarabia.

Localnicii, orăşenii în special, au fost atinşi de aceste cuvinte şi erau în aşteptarea evoluţiei evenimentelor. Iar sătenii nu prea au cunoscut discursul din prima sursă, la ei au ajuns doar interpretările din ziare sau de la intermediari. Dar, în general, spiritul lor era calm, această linişte bazându-se pe trupele şi fortificaţiile care se făceau în ţară. O parte, însă, a fost foarte mirată, crezând că problema recunoaşterii Basarabiei s-a rezolvat la Conferinţa de la Paris şi că e scoasă de la ordinea de zi. Oricum, documentele scot în evidenţă încrederea populaţiei faţă de conducerea ţării, care, în viziunea majorităţii, nu va ceda aşa de uşor Basarabia (amintindu-şi foarte viu vizita regelui Carol la Chişinău în ianuarie 1940 şi promisiunea acestuia că nici o brazdă din Basarabia nu va fi cedată).

Descifrând acest subiect, am ţinut să arătăm că societatea românească în general, şi cea basarabeană, în special, deşi bănuia că stă în faţa unui mare pericol, atât personal, cât şi de stat, nu a avut de unde şti că acest pericol e atât de aproape şi atât de ameninţător. Erau ultimile luni când se mai putea respira liber, când viaţa decurgea în albia valorilor creştine, în modul firesc, nestingherit. Din momentul discursului lui Molotov, a început neliniştea pentru ziua de mâine. Începuse febra în cercurile prosovietice, care aşteptau momentele oportune să se declanşeze cu putere contra celorlalţi. Agitaţia bolşevică se întărea, schimbându-şi formele de manifestare, de la cele scrise, la agitaţia de la om la om. Acum încep să se contureze cercurile prosovietice, probolşevice într-o măsură tot mai mare şi mai evidentă. De aici pornesc rădăcinile tragediilor ce aveau să se abată asupra basarabenilor în următorii ani. Acum începe să se formeze imaginea şi statutul social al trădătorului şi al vânzătorului de neam, a celor care vor colabora cu sovieticii şi vor juca unul din rolurile mici dar importante în viitoarele deportări.

Note:

1. A.N.R.M., F. 680, i. 1, d. 3855, f. 19, Extras din ziarul „România”, nr. 661, 2 aprilie 1940.
2. *Ibidem*, f. 16, Extras din ziarul „Timpul”, nr. 1048, 2 aprilie, 1940.
3. *Ibidem*, f. 15.
4. *Ibidem*, f. 24, din raportul Chesturii Poliţiei Municipiului Chişinău, Birou Administrativ, de la 2 aprilie 1940.
5. *Ibidem*, f. 20-22, din raportul Poliţiei Orhei, semnat de Şeful Poliţiei, T. Mâşcov şi Secretarul Poliţiei, V. Popescu, înaintat inspectorului regional de poliţie la 1 aprilie 1940.
6. *Ibidem*, f. 23, din raportul poliţiei de siguranţă semnat de Şeful Poliţiei, Georgescu Ioan şi Şeful Biroului Poliţia de Siguranţă, comisar, Teodorescu Petre, la 2 aprilie 1940.
7. Acest zvon s-a dovedit a fi o realitate, căci arestările şi deportările au înghiţit cea mai mare parte a celor care au fost fideli acestor două feluri de trai diferit decât cel bolşevic.
8. *Ibidem*, f. 29-32, raport semnat de Inspectorul Regional, C. Maimuca, la 2 aprilie 1940.

Familia A.C.P.B.B.
Chişinău – Huşi - Bucureşti

Un Don Quijote basarabean

Theodor CODREANU

(continuare din pag. 1)

De regulă, antologiile de autor urmează criteriul cronologic, cu selecţii din volumele agreate de scriitor sau de editor. Dumitru Matcovschi nu procedează aşa. El îşi „deconstruieşte” opera şi o replămădeşte, reţinând poeme *de la origini până în prezent*, ca să-l parafrazez pe G. Călinescu, adică din anii debutului, 1962-1963, până la 2008, dar nu într-o ordine cronologică, vârstele poetice simultaneizându-se după o logică interioară, în armonie cu întreaga personalitate şi cu ţinta vizionară, enunţată în titlu. „Secţiunile” cărţii, dacă pot fi numite aşa, sunt marcate de „arte poetice” sub forma unor poeme în proză, în care domină enunţul reflexiv de atitudine estetică, morală, socială şi naţională. Altminteri,

constat că aceeaşi manieră e abordată de scriitor şi în arhitectonica volumului de teatru. Altfel spus, Dumitru Matcovschi face parte dintre acei autori conştienţi că opera lor se constituie dintr-o singură Carte, gând care l-a purtat şi pe Eminescu şi la care a năzuit, spre exemplu, la modul teoretic şi practic, Mallarmé.

Dintre basarabeni, o conştiinţă similară a avut regretatul Grigore Vieru, care, de altfel, şi-a încheiat opera antumă cu un volum testamentar: *Taina care mă apără* (2008).

Destinul uman şi literar al lui Dumitru Matcovschi pare a fi în contratimp cu istoria. Mihai Cimpoi, altminteri, descifra în fiinţa poetului un „dramatism organic" şi „un suflu tragic ardent"[1]. Bine zis „ardent", fiindcă în alchimia poetică a elementelor focul interior mistuitor cunoaşte o paletă largă, de la *dorul* „folcloric" şi eminescian până la *rugul de taină care arde undeva în lunci* (*Acolo, Vine primăvara* etc.). Desigur, focul central din lirica basarabeană, ca şi din epos, este cel al *vetrei*.(*Focul din vatră* se numeşte un roman din 1982). Unul dintre primele sale volume, *Descântece de alb şi negru* (1969) a fost înfierat de regimul sovietic şi dat la topit, moment care l-a transformat într-un proscris, pentru ca în clipa siderală a renaşterii Basarabiei, la care a avut o contribuţie decisivă, să treacă prin martirajul *accidentului* rutier de la 17 mai 1989. Lupta cu moartea nu i-a înfrânt voinţa de viaţă şi nu i-a frânt elanul creator, deşi s-a văzut în situaţia de a deveni un *militant*, autor de *imne* şi de *blesteme*.[2] În „contratimp" cu istoria va fi şi după 1989, când, încetul cu încetul, Basarabia a recăzut în gheara „monstrului" asiatic, cum îl numeşte, în numeroase contexte, Dumitru Matcovschi, în vreme ce tinerii scriitori s-au lăsat vrăjiţi de *textilismul textualist* (Paul Goma) al postmodernismului neostângist. În atari condiţii, el şi-a asumat, mai departe, condiţia a ceea ce se descoperise demult: *un Don Quijote al literaturii basarabene*. Dar unul care nu mai are nici „scutier" sau nu mai are nevoie de un „scutier": „Mă bat ca Don Quijote/ cu morile de vânt./ Râd oamenii de mine:/ m-am rupt de la pământ.// Un rătăcit adică./ Alţi oameni, alte vremi…" (*Aşa-i la moldoveni*, 1986).

După 1989, va înfrunta cu armele sale „anacronice" *râsul* postmoderniştilor, care au schimbat *literatura* pe *metaliteratură*, considerând că important e nu *ce* spui, ci doar *cum* spui, spre marea satisfacţie a „monstrului": *„Şi monstrul rânjeşte stupid, deasupra tuturor* ".Şi adaugă laitmotivul donquijotesc: *„Mă lupt cu morile de vânt*". (*Aceasta-i lumea*, 23 decembrie 2007). Mă întreb cât de ridicol este un scriitor care se încăpăţânează să creadă că literatura se mai poate lupta cu metaliteratura, într-o ultimă încercare de salvare a *canonului literar european*. Dumitru Matcovschi o face în numele *vieţii* şi al destinului Basarabiei. În trufia lui aproape mistică, exprimată adesea stângaci, descoperă un fapt uluitor: postmoderniştii pretind că scriu o poezie a *concretului*, dar, în realitate, sunt maşini sterpe, mori care macină în gol şi în care el, Don Quijotele, vede uriaşii puşi să slujească „monstrul": *„Roboţii, automatele, postmoderniştii n-au nici un simţământ. Versuri eunuce, sterpe scriu roboţii. Poeţii adevăraţi scriu dureri. Omul de alături, cititorul, aplecat peste carte, va înţelege şi se va bucura, că în această clipă, aici şi acum, se naşte lumina. În cuvânt răzbate din cuvânt, ca firul de apă din piatră, prin piatră*". (*Scrisul*, 30 august 2006).

Acestui insolit şi îndurerat Don Quijote, părăsit de scutier, având la dispoziţie doar arma cuvântului, destinul i-a dat ca Dulcinee pe cea mai frumoasă şi mai nedreptăţită *femeie* din lume: BASARABIA. El nici nu vrea s-o numească altfel. „Patrioţii" din Republica Moldova protestează împotriva acestei denumiri, argumentând că Basarabia s-a numit astfel pasager, doar în partea ei sudică, domnită cândva de dinastia Basarabilor şi care azi nici măcar nu mai face parte din republică. Ruşii, la 1812, au recurs la o mistificare istorică în faţa Europei, extinzând graniţa până la cetăţile nordice ale Moldovei lui Ştefan cel Mare. Tocmai aici e hiba: că această parte de Moldovă a fost mutilată şi răsmutilată timp de aproape două secole, exceptându-i pe cei douăzeci şi doi de ani *normali* dintre 1918 – 1940. Dumitru Matcovschi este un eminescian şi el ştie ce simbolism istoric a pus Eminescu în cuvântul Basarabia. Îl şi citează, pe coperta ultimă a volumului *Imne şi blesteme*: „Trăgând o linie de la Hotin din Nistru până la Prut, avem o lature; de amândouă capetele ei tragem câte o linie până la Marea Neagră, una de-a lungul Nistrului, cealaltă de-a lungul Prutului; iar capetele acestor două linii le încheiem cu o a patra linie, formată prin ţărmurii Mării Negre. Acest cvadrilater cam neregulat se numeşte azi Basarabia, deşi fără cuvânt". Iar mai departe, tot cu Eminescu, lămureşte de ce supără cuvântul Basarabia: „A rosti numele Basarabia e una cu a protesta contra dominaţiunii ruseşti. Numele Basarab şi basarabeni există cu mult înaintea vremii în care acest pământ devenise românesc: acest nume singur este o istorie întreagă".

Întreaga operă a lui Dumitru Matcovschi e străbătută ca un fior de cuvântul *Basarabia*, minunata şi batjocorita lui Dulcinee pe care o iubeşte iubind deopotrivă mama, femeia, glia, limba română, omenia, viaţa, doina, aurul solar din strugurii de pe coline, pe Eminescu, pe Alexe Mateevici, pe Bacovia şi pe Ion Vatamanu. La 19 noiembrie 1986, el scria uimitorul poem *Basarabia*, din care citez finalul devenit celebru: „Trecută prin foc şi prin sabie,/ furată, trădată mereu,/ eşti floare de dor, Basarabie,/ eşti lacrima neamului meu". Redactor la revista *Nistru*, s-a luptat să-i schimbe numele în *Basarabia* (1988), devenindu-i, apoi, redactor-şef. La renaşterea de după lovitura de camion, unul dintre primele sale volume se va intitula *Floare Basarabie. Poeme după întâia moarte* (Bucureşti, 1992).

Pentru Basarabia lui, poetul găseşte şi un diminutiv simbolic: *mărgioară*. Dar ce arome cu sensuri filosofice se ascund în *poetica marginii*! Fiindcă se poate vorbi astăzi de aşa ceva. Şi nu în spirit anacronic tradiţionalist, ci chiar din perspectivă… postmodernistă, pe care postmoderniştii noştri de pe Bâc şi de pe Dâmboviţa o ignoră, puţin familiarizaţi cu filosofia occidentală *a identităţii şi a diferenţei*. Mihai Cimpoi a şi propus, altminteri, o incitantă interpretare a operei bacoviene[3] prin categoriile estetico-filosofice *centrul* şi *marginea*. Focalizarea postmodernă dă câştig de cauză *marginii*, nu *centrului*, fie el imperial sau nu. Moldova a dat extraordinari poeţi ai *marginii*, între care Bacovia şi Cezar Ivănescu. Ca şi Dumitru Matcovschi, Cezar Ivănescu a avut revelaţia *marginii* şi a *marginalizării istorice* înainte de 1989. Într-o doină de suflu eminescian, poetul Baaadului spunea: *„Strajă romană pe Tisa şi sus pe Nistru,/ vecinic la margine, vecinic la margine poporul meu*". Este chiar condiţia existenţială a Basarabiei din versurile lui Dumitru Matcovschi. Poetul poate trece de la imn la blestem, de la mângâiere la diatribă de suflu eminescian, ca în *Impostorii* (1988), împlinită nu doar ideatic, ci şi artistic, ceea ce l-a determinat pe un istoric şi critic literar exigent ca Marian Popa s-o citeze integral în monumentala sa *Istorie a literaturii române de azi pe mâine*.[4] Dumitru Matcovschi este un maestru în mânuirea anaforei, a interogaţiei şi a invocaţiei retorice, dar şi a punerii în scenă (dovadă că a recurs şi la formula teatrului). Ca

altădată Grigore Alexandrescu, în *Satiră. Duhului meu*, autorul îi însceneazǎ un proces de intenție antifrazic poetului, pe care-l găseşte *vinovat* pentru înflorirea şi proliferarea impostorilor, cei care pun toate relele tocmai pe seama poeților: „Tu, numai tu, poete, eşti vinovat de toate:/ Eşti vinovat că spicul nu dă înalte roade,/ Eşti vinovat că mărul e viermănos şi pică,/ Eşti vinovat că vita, vai, nu se mai ridică;/ Eşti vinovat că plouă cu ploaie duşmănoasă,/ Eşti vinovat minciuna că stă în cap de masă,/ Eşti vinovat că vinul se bea direct din cadă,/ Eşti vinovat că țara se fură şi se pradă" etc. Pentru ca să încheie optimist-didahic, ca profeții biblici: „În hău de cabinete, urând duşman poeții,/ Mai stau, ah, din păcate şi azi analfabeții,/ Tu nu-i lua în seamă, tu spune adevărul,/ Cu versuri plângi, cum plânge cu mere coapte mărul; (comparație superbă!, n.n.)/ Tu fii mereu ostaşul ce are moartea-n față,/ Te-nvață de la dânsul, murind, ce-nseamnă viață,/ Şi nu uita, că noaptea oricât ar sta la pândă,/ Tu Soarele cel Mare, răsare cu izbândă!" În strofa penultimă, poetul-luptător este din nou identificat cu Don Quijote. Să mai fie oare o simplă coincidență că în anul următor, când impostorii se găseau pe buza prăpastiei, s-a produs acea „nelămurită" lovitură de camion?

Numai o imensă voință de viață, acel *dor nemărginit* eminescian, intrat în substanța ființei sale, i-a îngăduit scriitorului să renască din propria-i cenuşă ca pasărea Phoenix. Poate cele mai pure poeme matcovschiene vin din izvorul nesecat al dragostei de viață. Mă gândesc, în primul rând, la acea capodoperă de simplitate bucuroasă care este poema din 1983, intitulată chiar *Bucurați-vă*. Nu e deloc întâmplător că poetul îşi încheie volumul de la care am pornit notele de față cu acest adevărat *imn al bucuriei*. El a devenit aproape folcloric, având în ajutor şi o reuşită punere în muzică a textului: „Eu mă grăbesc, tu te grăbeşti, el se grăbeşte,/ îmbătrânesc, îmbătrâneşti, îmbătrâneşte./ Ce am iubit, ce n-am iubit, ca-ntr-o poveste,/ simplă de tot, scurtă de tot viața ne este". Nesațiul de viață trece prin poeme precum *Inimă de cremene*, *Crochiu*,*Fetele*,*Viața de când este*, *Declin*,*Viața*,*Bună seara, Odochia*, *Viața ca țipăt* ş.a. Mai citez din *Inimă de cremene* (1986): „Fumegă în vatră focul, nu mai arde./ Şi în pragul casei mărul scuturat./ Stelele, departe, scapără departe./ Eu de viață nu m-am săturat". Pe aceeaşi axă existențială se află poeziile de dragoste şi cele pentru copii, care ar merita un comentariu aparte. Ele îi conferă poetului o anume seninătate care-i asigură şi echilibrul estetic necesar. (Vezi *Furnicile*,*vine primăvara*,*O gutuie pe masă*,*Adam*,*Sărut*, *femeie, mâna ta*,*Noapte bună*,*Țara dorului*, *Psalm* ş.a.).

> ***Când va suna într-o zi şi pentru mine***
> ***Din turla veche, clopotul de aramă***
> ***Şi voi porni spre zările senine.***
>
> ***Şi de pe cer se va mai stinge-o stea***
> ***Să mă cuprinzi cu dragoste de mamă***
> ***La sânul tău cel cald. Moldova mea.***
> **George Tutoveanu** (1872 - 1957)

Desigur, bucuria de viață este creştină, asociată de poet cu un insistent simbolism religios. Ea se postează la antipodul dezbinării din suflet şi din lume. Iar de aici începe zbuciumul dramatic pe fisura căruia poetul îşi construieşte volumul în arhetipul *Cain*. Aici, folclorismul îşi ia o revanşă la nivel etimologic. Poetul îşi permite să se joace cu vorbele, făcând o legătură între verbul *a (se) căina* şi faimosul nume al fratelui biblic. Fireşte, o etimologie populară, căci, ironie, *a căina* vine din slavul *kajanŭ*. Dezbinarea şi fratricidul sunt cele două rele supreme în Moldova pe care „monstrul" le ocroteşte şi le stimulează. De-aici vine slăbiciunea istorică a *mărgioarei*. Priceperea didahică a poetului devine elocventă: „Să nu loveşti nicicând în frate./ Să nu-ndrăzneşti. Mare păcat./ Nu-i omeneşte. Nu se poate./ Cain ai fi./ Un blestemat. V-a alăptat aceeaşi mamă./ Ar însemna să dai în ea./ Să nu mai ştii nici cum te cheamă,/ nici care ți-i obârşia./ Ar însemna să vii de unde?/ Din cel mai mare, din pustiu./ Cu tine cine s-ar răspunde?/ Om de nimic, un papugiu./ Ți-ar fi de-aici încolo drumul/ bătut în cuie, cum să-l treci?/ Ca rătăcitul, ca nebunul?/ Natura, lumea are legi.// Să nu loveşti nicicând/ în frate. Una să fiți, la rău,/ la bine, ca două inimi gemănate." (*Şi cu nădejdea*, 1999). În literatura română din Basarabia de azi numai Grigore Vieru a zăbovit mai expresiv şi mai îndurerat pe tema dezbinării *cainice* decât Dumitru Matcovschi. Şi ciudat, uluitor lucru: dacă Dumitru Matcovschi a supraviețuit „accidentului" din 1989, exact după două decenii Grigore Vieru n-a mai supraviețuit. Oare ce poți să mai înțelegi? Că „monstrul" şi-a rafinat *maşinăriile*? Poate că Matcovschi însuşi, şi nici Vieru n-au mers până la capăt în regândirea *fratricidului*. Şi doar o făcuseră cu asupra de măsură autorul anonim al *Mioriței* şi, mai ales, acela care ne reprezintă, printr-un *legitimism de ordin divin* (cum spunea Lucian Blaga), Mihai Eminescu, în cea mai tragică dintre poeziile sale, *Gemenii*. O uriaşă ironie indicibilă face ca tocmai poeții care au demontat „complexul lui Cain" în literatura basarabeană, Dumitru Matcovschi şi Grigore Vieru, să fi căzut ei înşişi în capcana *dezbinării dintre frați*. Îmi vine să spun din nou, împreună cu Dumitru Matcovschi şi cu Grigore Vieru: *Doamne, dă-i moldoveanului mintea cea de pe urmă!*

De ce? Din pricina grea de consecințe că noi, românii, nu ne putem încă debarasa de logica *maniheistă* a terțului exclus. În textele dedicate lui Dumitru Matcovschi, Mihai Cimpoi[5] şi Adrian Dinu Rachieru[6] au surprins ispita *maniheică* din logica autorului nostru. Poate că ea vine din Vechiul Testament, cu dezbinarea fraților Cain şi Abel. Dar „postmodernii premoderni", cum i-a numit Constantin Virgil Negoiță (nu aceia cu care s-a războit Dumitru Matcovschi însuşi), începând cu Jorge Luis Borges şi încheind cu un roman din 2008 al lui Constantin Virgil Negoiță, *Cronica intrării în Rai*, consideră că nu poți fi sigur niciodată cine e Cain şi cine e Abel, oricând interşanjabili. Numai aşa e posibilă iubirea creştină şi, deci, nimicirea dezbinării dintre frați la care şi *frații* Grigore Vieru şi Dumitru Matcovschi au năzuit spre mântuirea de subistoria oblăduită de „monstrul" imperial.

Să ne străduim a descoperi în *Neamul Cain* drumul regal al iubirii între Cain şi Abel, iubirea de Basarabia şi de literatură, împreună cu Dumitru Matcovschi, acum când poetul intră în al cincisprezecilea lustru de viață.

Note:

1. Mihai Cimpoi, *o istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Editura Arc, Chişinău, 1997, p. 206.
2. Vezi Dumitru Matcovschi, *Imne şi blesteme*, Editura Hyperion, Chişinău, 1991.
3. Mihai Cimpoi, *Secolul Bacovia*, Editura Ideea Europeană, Bucureşti, 2005.
4. Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, II, versiune revizuită şi augmentată, Editura Semne, Bucureşti, 2009, p. 1103. Poezia a fost tipărită întâia oară în publicația din exil „Cuvântul Românesc", anul 13, nr. 141, ianuarie 1988.
5. Vezi şi Mihai Cimpoi, articol din *Dicționarul general al literaturii române*, L-O, editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2005, p. 266.
6. Adrian Dinu Rachieru, *Dumitru Matcovschi: de la elegie la diatribă*, în „Oglinda literară", an. VII, nr. 93, septembrie 2009, p. 4891.

La plecarea lui Andrei Vartic

Theodor CODREANU

La 21 octombrie 2008, Andrei Vartic împlinse 60 de ani şi se afla pe culmea activităţii lui neobosite în atâtea domenii: regizor de teatru şi de film, poet, istoric şi arheolog, editor de reviste, publicist, critic literar, creator al *paleoinformaticii*, dacolog reputat, producător de programe şi emisiuni radio, om politic, fost deputat în parlamentul de la Chişinău, orator strălucit, iniţiator al Parcului dedicat personalităţilor din Sfatul Ţării de la Ialoveni etc. Însă o boală necruţătoare a stins energiile fabuloase ale acestei personalităţi „incomode": la 2 iunie 2009, la ora 22 şi 50 de minute, Andrei Vartic a plecat dintre noi. Cu câteva luni în urmă, îmi ceruse adresa ca să-mi trimită cartea despre Eminescu. Am sperat să-l văd pe 14 februarie, când am fost ultima oară la Chişinău întru cinstirea zilei de naştere a lui Grigore Vieru, la scurt timp de la fulgerătoarea dispariţie a marelui poet. Dar starea sănătăţii lui Andrei Vartic nu ne-a îngăduit să ne întâlnim pentru ultima oară. Nu voia să fie văzut în agonie. Care agonie a coincis cu aceea a vieţii politice din Basarabia, cu maltratările asupra tinerilor, ale regimului comunist diriguit de unul dintre ultimii dinozauri sovietici.

În publicistica lui, de suflu eminescian, Andrei Vartic, altminteri, a prins în insectarul istoriei întreaga grozăvie a acestei figuri nefaste, dedublate, care se vrea un avatar al lui Ştefan cel Mare. În ultima campanie electorală, un clip publicitar, în limba rusă, înfăţişa un actor deghizat în domnitorul Moldovei, îndemnând populaţia să voteze pentru Vladimir Voronin, ca salvator al naţiei împotriva primejdiei româneşti! Iată până unde poate merge perfidia propagandei de tip kaghebist! În *Jurnalul de Chişinău*, din 7 mai 2004, Andrei Vartic atrăgea atenţia asupra struţocămilei ideologice pitite în acest „salvator" al „moldovenismului". După ce „denunţase", într-un discurs, „xenofobia" lui Ion Iliescu şi a lui Adrian Năstase, iar din Republica Moldova pe a lui Nicolae Dabija, „prezidentul" a trecut la manifestarea unei virulente *românofobii*, pe care Andrei Vartic o reduce la ridicol, recurgând la comentariul expresiei *a vorbi de funie în casa spânzuratului*. Şi tot în aceeaşi zi, acelaşi Voronin se adresa ziariştilor cu lauda că în Republica Moldova *libertatea presei e sfântă*. Când contrariul este vizibil din spaţiul cosmic! Sau: „Dl Preşedinte al RM se jură că e «iubitor de biserică» şi că, în acelaşi timp, e fidel ateistului Lenin. Fie şi asta!" (Andrei Vartic, *Cealaltă Românie*, Casa de presă „Typodas Press" SRL, Ploieşti, 2007, p. 210). Fireşte, nu puteau lipsi copii din misiunea apostolică a preşedintelui, comentată sarcastic de jurnalist: „Recent dl Preşedinte al RM iar a îndemnat politic mai mulţi copii să urmeze calea marelui Lenin. Să urmeze ce? Uciderea Ţarului Rus şi a mitropoliţilor ruşi? Măturatul copiilor ucişi pe drumurile pe care trece dl Prim-Ministru? Într-o ţară în care din iunie 1940 oamenii sunt decimaţi de comunişti cu milioanele «fără leac de vină», într-o ţară în care 64% din populaţie e urâtă pentru că aparţine etniei româneşti, recunoscută universal ca fiind multilingvă, într-o ţară în care nu există nici un capăt de lege (toată legea şi toată bojâca-i tov. presedateli), într-o ţară în care apartheidul ucide zilnic suflete de moldoveni, ucraineni, ruşi, evrei, ţigani şi, mai ales, găgăuzi (care mai că au fost desfiinţaţi ca etnie) a vorbi despre pretinsa, nedemonstrata «xenofobie» a unui poet şi a nu vorbi despre apartheidul unui partid de guvernământ chiar înseamnă a vorbi mojiceşte de funie în casa spânzuratului" (p. 211).

Trebuie precizat că Andrei Vartic a fost un „rebel" nu de azi de ieri. Între 1972 – 1980, el a publicat, în condiţii de *samizdat*, în plin regim sovietic, nu mai puţin de şapte cărţi: *Drum prin rime* (1972), *Arta iubirii* (1974), *Pod peste fluviu* (1974), *Scrisori din Bizanţ* (1975) *Jurnal baltic* (1978), *Lupta cu moartea* (1979), *Paravanul dintre actor şi rol* (1980). Viaţa lui se confundă cu viaţa Basarabiei înseşi. N-a avut ecoul mediatic al lui Grigore Vieru, al lui Dumitru Matcovschi, al lui Nicolae Dabija, ca să-i amintesc numai pe aceştia. Poate şi fiindcă a fost un mare risipitor, acoperind domenii diverse, surprinzătoare, precum paleoinformatica şi dacologia. Oratorul îl întrecea pe scriptor. L-am ascultat în câteva rînduri. Un talent extraordinar, poate cel mai viguros şi mai nuanţat din Basarabia, alături de harul lui Ion Ungureanu, şi el un regizor de prim-plan din Basarabia, fost ministru al culturii sub premierul Mircea Druc. Andrei Vartic nu recurgea la o retorică în sine, ci mergea la rădăcinile lucrurilor, practicând un fel de ontologie a problematicii pe care o aborda cu o pasiune mistuitoare. Nu mă miră că acest discurs îşi căuta sprijin în cele mai afunde vremuri ale istoriei spaţiului românesc. Avea o conştiinţă tragică, de o mare gravitate, ştiindu-se în miezul unei culturi ameninţate cu nimicirea. Regret că n-am avut decât fugar prilejul să i-o spun în timpul vigorii sale fizice şi spirituale. Şi în publicistică se observă, în pofida unor neglijenţe stilistice, această *problematizare* a condiţiei de a fi român în marginea românităţii. Un articol din volumul amintit are chiar titlul *Jenă de a fi român?*, care debutează astfel: *„Dimineaţa nimeni nu-i spune evreului: să-ţi fie ruşine de etnia ta fiindcă Troţki şi Ana Pauker sunt evrei! Acelea sunt cazuri izolate, nesemnificative, spun rabinii, acei oameni nu reprezintă poporul evreu, nemernicii sunt nemernici de orice naţionalitate ar fi*". Dar românilor basarabeni, observă Andrei Vartic, li se inoculează zilnic ideea că trebuie să se ruşineze de a fi români, cu argumente de felul celor invocate. Românofobia din Basarabia, fenomen dintre cele mai stranii, în aparenţă, e o formă de *libertate negativă*, cum ar spune Luigi Pareyson, de *alegere liberă* de a nu mai fi român, falsă libertate a unei minorităţi care se substituie tot mai mult majorităţii.

Unul dintre cele mai tulburătoare articole ale lui Andrei Vartic este cel intitulat *De dragoste pentru Basarabia*. Nu există motive pragmatice de a iubi Basarabia, observă autorul, în exordiu: *„A vorbi de dragoste pentru cea mai săracă ţară a Europei nu e oare o blasfemie?*" Cum să vorbeşti cu dragoste de o „ţară" care îşi lasă copilele să se prostitueze în câteşipatru fruntarii ale lumii, cum să vorbeşti, când adulţi şi tineri se simt nevoiţi să părăsească locurile natale pentru a supravieţui ca slugi la bogaţii Europei? N-are zăcăminte, pământul şi apele sunt otrăvite, satele ca vai de ele, oraşele la fel, locuri turistice, nu, natalitatea e negativă etc. Atunci? Există un miracol al sufletului basarabean: „Tocmai în mediul acesta al neşanselor a fost posibil să se nască Hasdeu şi Russo, Stere şi Moroşan…", Grigore Vieru şi Paul Goma, garanţii „că nimeni nu ne poate lua dreptul de a ne numi români, că pictura lui Andrei Sârbu este atât de universală, cântecul lui Nicolae Sulac atât de demn, surâsul lui din nuvele lui Vasile Vasilache atât de profund, teatrul lui Ion Ungureanu atât de înalt, Guguţă

al lui Spiridon Vangheli atât de legendar, măştile lui Glebus Sainciuc atât de enciclopedice, ontologia lui Mihai Cimpoi atât de optimistă, legea de funcționare a limbilor, a lui Ion Borşevici atât de la locul ei, puterea vântului care suflă peste grâne, la Grigore Vieru, atât de magică încât chiar şi la limitele de neomenie ale fiinţării noastre se nasc copii frumoşi, adică ochi ce se aruncă mioritic spre stele, şi inimi ce cad orbeşte în iubire. Iubire de Basarabia cea europeană, cea românească, cea creştină, cea casnică, cea sedentară, cea puternică…” (pp. 14 - 19).

Ceva din suflul poematic tragic al lui Alecu Russo. E chiar sufletul lăsat moştenire de Andrei Vartic.

Situația preoțimii basarabene în timpul ocupației sovietice din 1940 - 1941

Pr. lect. dr. Veaceslav CIORBĂ,
Chişinău

(continuare din pag. 1)

Unul din aspectele prioritare ale politicii antibisericeşti promovate de regimul bolşevic a fost lupta împotriva slujitorilor altarului. Despre situația preoțimii basarabene în timpul primei ocupații sovietice (1940-1941) s-a scris încă prea puțin şi doar tangențial în lucrările şi studiile semnate de Mircea Păcurariu[1], Boris Buzilă[2], Constantin Stan şi Alexandru Gaiță[3], Ludmila Tihonov[4]. În articolul de față ne-am propus aprofundarea studierii acestui subiect prin valorificarea materialelor documentare apărute în perioada 1941-1943, ani în care Basarabia s-a aflat din nou sub administrație românească. Sursele principale sunt: lucrarea cu valoare de document „*Basarabia dezrobită. Drepturi istorice, nelegiuiri bolşevice, înfăptuiri româneşti*”, publicată la Bucureşti în martie 1942[5]; un articol semnat de S. Roşca[6], un şir de amintiri ale unor preoți sau credincioşi[7], precum şi ştirile din presa bisericească din perioada 1941-1943 etc.

În vara anului 1940, odată cu retragerea autorităților civile româneşti, s-au refugiat în graba mare şi o bună parte din slujitorii altarului, luând cu ei doar ce au putut duce în mână. Sovieticii nu au respectat termenele retragerii, care erau, de altfel, şi aşa prea reduse, au înaintat repede la punctele de trecere a Prutului, împiedicând retragerea populației civile. Bande criminale bolşevico-evreieşti au împiedicat, la rândul lor, retragerea împreună cu armata română a unor preoți, funcționari, polițişti şi jandarmi.

Preotul Ion Popovici din Zberoaia, jud. Lăpuşna, refugiat în iulie 1940, relata într-o declarație făcută în fața autorităților române, că notarul Nicolae Sitt, de origine rusă, a pregătit premilitari pentru primirea trupelor ruseşti şi a format bande de dezertori care îi jefuiau pe refugiați. Acelaşi martor ocular informa că în comuna Grozeşti, din acelaşi județ, notarul Alexei Cernenco a împuşcat pe protopopul Alexei Drajinschi şi pe fiul acestuia pe malul Prutului[8].

Preoții Simion Moşanu, din Neureni, şi Alexandru Fromunda, din Olişcani, jud. Orhei, refugiați în Cărpineştea, jud. Buzău, relatau că au scăpat cu viață prin fugă, fiind amenințați cu moartea[9]. Mai ales preoții au fost împiedicați să se evacueze şi bagajele lor erau abuziv confiscate.

Preotul I. Moldovanu a încercat să se refugieze în România, dar n-a reuşit şi la întoarcere a găsit întreaga gospodărie prădată şi distrusă. „Nu numai obiectele casnice, dar şi uneltele de agricultură, semănătoarea, cultivatorul, plugul, şarabanul, tocarul etc. toate au fost luate; am rămas numai cu ceia ce a fost pe noi. Peste două zile am fost scos de ofițerii ruşi şi din casa parohială, construită de mine, la construcția căreia, în afară de ajutorul dat de Comitetul de construcție şi parohieni, am contribuit cu suma de 26 000 de lei din dota copilei mele. Am pierdut totul şi toate cele dobândite de mine în cursul întregii mele vieți prin grea muncă şi sudoare...”[10].

„(...) Am avut neplăceri, chiar din primele zile de la instaurarea stăpânirii sovietice, mărturisea şi preotul Leonid Antonovici. Sovietul nou aşezat mi-a cerut oficial casa parohială şi un clopot de la biserică pentru şcoală. M-am opus şi la o adunare a sătenilor, care a avut loc la şcoală, am luat cuvântul şi i-am întrebat dacă sunt de acord, m-au susținut şi s-au retras din adunare în proporție de două treimi împreună cu mine. Eu am fost considerat vinovat şi învinuit de răscoală, nesupunere, sabotaj, nerespectarea legilor care nu permit unui preot să vorbească în adunare. M-a cercetat poliția bolşevică (zisă miliție), dar m-au lăsat liber. (...) Văzând că din casa parohială nu m-au putut scoate şi clopotul nu-l pot lua, m-au lovit din altă parte. Mi-au luat pământul semănat gata şi nu mi-au lăsat nici un hectar, deşi aveam familie, mama-soacră paralizată”[11].

Printre primele măsuri luate împotriva preoților au fost scoaterea lor din casele parohiale, sechestrarea recoltei şi a bunurilor bisericeşti. În unele cazuri bolşevicii au căutat să-şi voaleze lupta lor contra Bisericii, încercând să convingă pe unii preoți să se lase de misiunea lor, întrucât „nu rentează”, ne mai fiind „la modă”. Tactica aceasta au folosit-o, fiind bine informați despre religiozitatea poporului basarabean[12].

Leonid Vulpe mărturisea că autoritățile bolşevice i-au propus să se lepede în public de credință şi la un miting să declare că ceea ce învăță preoții este minciună, că Biserica cu preoții ei sunt nişte exploatatori puşi în slujba capitalismului, iar credința şi toate formele religioase practicate sunt invenții popeşti din veacurile anterioare şi care sunt eliminate de secolul culturii moderne şi de poporul sovietic. În schimbul lepădării i se promitea protecție şi bani (500 de ruble)[13]. „Mi-au făcut propuneri să-mi dea serviciu de 1000 de ruble pe lună, îşi amintea şi preotul Leonid Antonovici. Au căutat s-o amăgească pe soție cu promisiuni de slujbă, cu îngroziri că pe mine mă vor deporta”[14]. „Mi s-a propus serviciu la finanțe cu 600 de ruble lunar, dar am refuzat, mărturisea preotul Ioan Bodiu. Mai târziu, mi s-a propus alt serviciu, de 1000 de ruble lunar, am refuzat din nou...”[15].

Au fost însă şi preoți care s-au lăsat ademeniți de promisiunile bolşevicilor. Este cunoscut cazul preotului Talaleu Luputenco, din Eparhia Hotinului, şi cazul preotului profesor Victor Popovici, care au declarat public că se leapădă de credință[16].

Totuşi, marea majoritate a preoților rămaşi în parohiile lor şi-au îndeplinit cu demnitate misiunea lor preoțească, înfruntând prigoana ateistă şi antinațională, precum şi amenințările cu deportările în Siberia şi chiar moartea. Deşi episcopul rus Alexie Sergeev, venit la Chişinău, a cerut ca să se slujească în limba slavonă, mulți slujitori ai altarului au avut, însă, cutezanța să oficieze sfintele slujbe în limba română, întreținând în felul acesta vie flacăra credinței creştine şi conştiința națională în sufletele credincioşilor[17]. Ei deserveau nu numai parohiile lor, ci şi satele din împrejurimi. “(...) Am început, scria preotul Leonid Antonovici, pe lângă parohia mea Iablona, să suplinesc Alinuş cu Flămânda, Uşurei, Petrunea, Limbenii Noi, Lupărie ş.a. şi orice trebuință în orice sat se ivea, eu nu refuzam nicăieri. (...) La slujba de Paşti au venit mii de credincioşi din aproape 10 sate”[18].

Bolşevicii, la rândul lor, căutau pe toate căile şi prin orişice mijloace să dezobişnuiască populația de Biserică şi de sfatul preotului. Era insuflată ideea că preotul nu este doar un om de rând în comună, ci şi un duşman al „norodului muncitor”. Se dorea ca tot satul, de la tânăr şi până la bătrân, să ia o atitudine duşmănoasă față de preot, să nu-l ajute cu nimic, să-l părăsească şi să-l disprețuiască. Pe seama preoților se inventau atâtea, încât numai cu răbdare şi voință tare au putut rezista[19].

Preoții erau puşi, intenționat, la munci grele, necorespunzătoare cu situația lor socială, pentru a fi discreditați în fața credincioşilor. Avem mai multe mărturii în acest sens. Preotul Leonid Antonovici scria: „(...) M-au silit să lucrez la şosea, cărând nisip, piatră, pământ, să lucrez cu mâinele. Am lucrat 20 de zile. (...) Au obligat şi pe soția mea să meargă la lucru, pe jos, la 12 km”[20]. Preotul Ioan Bodiu scria: „Am lucrat la şosea 12 zile şi când aveam de săvârşit vreo trebuință, cel în cauză cerea aprobarea sovietului şi pe ziua aceea eram liber”[21]. Preotul Gheorghe Grădinaru scria: „Am făcut 15 zile de lucru. Se înțelege, că pentru credincioşi era dureros, când mă vedeau împreună cu ei la lucru. Ar fi voit să facă în locul meu, dar nu le-a dat voie. A fost cazul când au venit creştini din sate vecine cu botezul şi m-au căutat de-a lungul şoselei; am plecat şi oficiat taina botezului şi m-am întors la lucru. Eram purtat de evreii ce erau brigadiri, din loc în loc, pentru a duce apă

sau nisip. Aceştia, deşi mă cunoşteau, totuşi, strigau: „moşule, adă nisipul încoace”[22].

Părintele Nicolae Cupriană, din Buţeni, jud. Lăpuşna, a fost obligat să taie lemne în pădure; părintele Novacu, din Horăşti, acelaşi judeţ, a fost obligat să mături drumurile satului şi sălile primăriei; părintele V. Criţchi, din Colincăuţi, jud. Hotin, a murit de frig, în timp ce lucra la curăţirea zăpezilor de pe şoseaua Cernăuţi – Hotin[23].

Mulţi preoţi au fost insultaţi în timpul oficierii sfintelor slujbe. Astfel, părintele Dionisie Albu, care slujea la biserica „Sf. Ilie”, din Chişinău, a fost scuipat şi tras de barbă pe stradă de evreii-comunişti, în timpul unei procesiuni funerare. De multe ori bolşevicii intrau în sfintele lăcaşuri, când se săvârşea serviciul divin, cu căciulile sau chipiurile pe cap, proferând diferite insulte la adresa preoţilor şi a lucrurilor sfinte[24].

„În ziua de Crăciun, spre a-l zdruncina cât mai mult sufleteşte (*pe preotul Antonin Ştefârţă* – n.a.) şi a-l stingheri în îndeplinirea serviciului divin, „bezbojnicii” au dat ordin să se vândă petrol lângă zidul bisericii. Fiind lipsă completă a acestui produs, lesne e de închipuit în ce se transformase piaţa de lângă lăcaşul sfânt, mai ales că populaţia târgului Briceni, pe atunci, era în majoritate jidovi”, îşi aminteau soţii Capusteac[25].

Sunt dureroase şi amintirile preotului I. Moldovanu, din oraşul Edineţ: „Venind de la o înmormântare cu cântăreţul Alexandru Cormuş, am fost insultaţi în dreptul fostului Seminar, în prezenţa unei mulţimi de soldaţi, elevi, evrei etc. cu cele mai murdare şi josnice cuvinte, ceea ce a stârnit un râs al mulţimii în urma noastră. Peste câteva zile, venind de la mărturisirea şi împărtăşirea unei bolnave, am fost insultat cu aceleaşi josnice cuvinte. Asemenea insulte se repetau foarte des. (...) Miercuri, în prima săptămână a Postului Mare, la ora 11 noaptea, am fost chemat iarăşi la cercetări, la N.K.V.D., unde mi s-au făcut aspre cercetări că au fost la mine în treacăt preotul Arcadie Pogorevici, altă dată preotul Pavel Penteacov şi vreo câţiva gospodari din satele vecine, învinuindu-mă că eu fac complot contra statului rus. Cu toate lămuririle, nu mă credeau. Ieşind de la N.K.V.D., la ora 12 noaptea, am fost lovit cu un par de un comunist în apropierea N.K.V.D.-ului, căzând jos din cauza loviturii primite. Salvarea mea a fost că în acelaşi moment trecea o sanie şi trei oameni, care, auzind că am răcnit de durere în timpul loviturii, s-au oprit, luându-mă în sanie şi ducându-mă până în apropiere de gazda mea. Din cauza loviturii, am umblat pansat aproape tot Postul Mare. (...) În noaptea Învierii, comisarii sovietici, fiind îmbrăcaţi în haine civile, stau în pridvorul bisericii, cu ţigările în gură, supraveghind cum şi ce se face”[26].

Slujitorii altarului au fost impuşi şi la diverse impozite. Iarăşi avem mai multe mărturii în acest sens. Preotul Ioan M. Lesnic, care a slujit sub sovietici în parohia Catranâc, jud. Bălţi, îşi amintea mai târziu: „Impozitul pe anul 1940 s-a pus fără ca să se cerceteze venitul pe care-l aveam. Aşa m-am trezit într-o bună zi cu o înştiinţare de plată, în care se prevedea că am un venit de 9000 de ruble pe an (360 000 de lei româneşti) afară de dascăl, care avea suma sa. Ordinul era să plătesc a doua zi 1 650 ruble, pe când eu aproape nu aveam bani. Mă aflam într-o situaţie extrem de critică, deoarece neplătind la timp impozitul, eram sigur de închisoare. (...) Pe anul 1941 nu ni-sa făcut impunerea până nu am fost chemaţi la raion, spre a fi cercetaţi. Aici ne-au cercetat ce sumă luăm de la fiecare rânduială, cât de mari erau colacii, ce greutate au şi câţi am strâns cu Ajunul (24 decembrie şi 5 ianuarie), câte şervete sau bucăţi de pânză, ce lungime şi câte băsmăli, din ce stofă etc. (...) După câtva timp mă pomenesc cu o înştiinţare de plată în valoare de 5800 de ruble eu personal, afară de cântăreţ, care a fost impus la suma de 1940 ruble[27]”. Preotul I. Moldovanu declara: „(...) Fiind chemat la finodel (secţia financiară), eu personal am fost impus cu o sumă de 5100 de ruble şi 300 de ruble înzestrarea, iar biserica (*din Edineţ* – n.a.) a fost impusă în total peste 4000 de ruble”[28]. Preotul din comuna Suceveni a fost impus, pentru un termen de şase luni, la o taxă de 3 000 de ruble[29].

„(...) Au recurs la singurul lor mijloc, zis legal, impunându-mă cu 30 000 de ruble - o sumă enormă, scria şi preotul Leonid Antonovici în amintirile sale. La 6 mai am fost arestat de miliţia din Glodeni, condamnat pe timp nelimitat pentru învinuiri aduse mie pentru activitatea mea pastorală. (...) S-au revoltat, însă, oamenii din sat şi cei din împrejurimi şi m-au eliberat”[30].

Dar nu toţi slujitorii altarului au avut o aşa soartă „fericită”. Sunt cunoscute cazuri când unii preoţi au fost bestial executaţi, iar alţii deportaţi în regiunile îndepărtate ale imperiului sovietic. Nu este cunoscut numărul exact al clericilor asasinaţi sau deportaţi. Efrem Enăchescu, arhiepiscopul-locotenent al Chişinăului, într-o cuvântare rostită la 13 august 1942, afirma că din preoţii rămaşi în Basarabia sub ocupaţie, 29 au fost asasinaţi sau deportaţi de bolşevici[31]. La această cifră s-a ajuns, după toată probabilitatea, după ce fiecare preot a revenit în parohia sa (aşa cum fusese până la anexarea Basarabiei de către sovietici) şi unde erau parohiile vacante s-a stabilit cauza lipsei preoţilor parohi. Din informaţiile existente, se cunoaşte că cifra preoţilor deportaţi sau asasinaţi este mai mare, de aceea considerăm că afirmaţia arhiepiscopului Efrem se referă doar la Arhiepiscopia Chişinăului sau şi la Episcopia Cetatea Albă-Ismail (Episcopia Hotinului şi ea o parte din Basarabia, jurisdicţional se afla în Mitropolia Bucovinei). Altă informaţie o găsim în necrologul preotului Mihei Miziumschi, unde se menţiona că din cei 500-600 preoţi, rămaşi în Basarabia, peste o sută au fost ucişi sau deportaţi împreună cu familiile lor[32]. Istoricul Anatol Petrencu susţine că bolşevicii au asasinat şi deportat în Siberia 52 preoţi şi 45 cântăreţi[33]. Lista şi numărul preoţilor care au devenit victime ale regimului comunist pot fi, deci, reconstituite doar parţial[34].

Astfel, au fost deportaţi preotul profesor pensionar Vasile Doncilă din Chişinău, preoţii Emilian Cucuietu din Mihăileni, jud. Bălţi, Vladimir Zorilă din Hârtop, jud. Soroca, Mihail Cviatcovschi din Rediu, jud. Soroca, Nicolae Ciobanu din Stoicani, jud. Soroca, Teodor Zubco din Geamăna, jud. Lăpuşna, Ion Spinei din Sălcuţa, jud. Tighina, Gr. Mihalache din Tanatari, jud. Tighina, Haralambie Samburschi din Cimişlia, jud. Tighina, Constantin Rughinov din Cimişlia, jud. Tighina, Antonie Teodor din Piteşti, jud. Tighina[35], Anatolie Spinei din Dolna, jud. Lăpuşna, Vladimir Cernăuţeanu din Tighina, Constantin Gârloveanu dintr-un sat din judeţul Orhei, Ieremia Cecan, Al. Ghipeţchi, Al. Bobeică - preoţi pensionari din Chişinău, Anton Cernăuţeanu din Ismail[36], preoţii naţionalişti Emanuil Cateli şi Eufimie Popovici din Eparhia Hotinului[37] şi mulţi alţii. Preotul Petru Cernăuţeanu din Chişinău şi fratele lui, tot preot, au fost arestaţi pe stradă[38]. Preotul Dumitru Zaharia din Larguţa, jud. Cahul, fost senator, a fost reţinut de sovietici, apoi deportat în Siberia, unde a şi murit[39]. Preotul Avacum Rusu din parohia cartierului Slobozia Nouă, oraşul Bălţi a fost arestat în 1940 şi nu se ştie nimic despre soarta lui[40].

Ajunse la Tiraspol, familiile celor deportaţi (preoţi, intelectuali, ţărani) erau despărţiţi, copiii fiind expediaţi în colonii speciale, soţiile într-o direcţie, iar bărbaţii în alta[41]. Mulţi din cei deportaţi au fost în scurt timp ucişi, ceilalţi nu s-au mai întors acasă.

Un destin tragic a avut şi preotul iconom stavrofor Alexandru Baltaga, însufleţit patriot, deputat în Sfatul Ţării, care a votat Unirea Basarabie cu România. La sfârşitul lui august 1940 el a fost arestat de către bolşevici, anchetat şi întemniţat. Odată cu retragerea armatelor sovietice, în vara anului 1941, deţinuţii politici din Basarabia, printre care şi părintele Alexandru, au fost evacuaţi. Administraţia închisorii din Kazani a prezentat o notă în care anunţa moartea preotului Al. Baltaga, originar din Lozova, jud. Chişinău, la 7 august 1941, la vârsta de 80 de ani, în urma unei enterite, la spitalul din această închisoare[42].

Mulţi preoţi au fost asasinaţi în primele zile ale ocupaţiei. Astfel, preotul Catedralei din Cetatea Albă, Eusebiu Popovici, a fost împuşcat de un evreu pe nume Zuckerman. Un alt preot din oraş, Nicanor Maleski, a plătit cu viaţa în timpul unei devastări întreprinse de bande criminale. De asemenea, preotul Gheorghe Munteanu, originar din Ismail, a fost arestat, tuns şi bărbierit, cerându-i-se să renunţe la credinţa creştină. Neobţinând acest lucru, criminalii i-au sfărâmat capul de treptele sfântului locaş din Cetatea Albă. Preotul Motescu, din oraşul Tighina, a fost prins de evrei şi batjocorit: i-au tăiat limba şi urechile, apoi a fost dus în altar şi i-au dat foc, murind în chinuri groaznice. Am pomenit deja cazul din comuna Grozeşti, jud. Lăpuşna, unde notarul Alexei Cernenco a împuşcat pe protopopul Alexei Drajinschi şi pe fiul acestuia pe malul Prutului. Preotul din Romăncăuţi, jud. Hotin, potrivit documentelor vremii, a fost batjocorit şi omorât[43].

Protoiereul Dumitru Croitoru, din Ceadâr-Lunga, după ce a fost silit să poarte un steag roşu întru întâmpinarea trupelor sovietice, a fost împuşcat[44]. Tot în 1940 au fost omorâţi mişeleşte preoţii Mina Ţăruş, din judeţul Orhei, Ilie şi Dumitru Ciornei, din judeţul Hotin. În 1941 au fost împuşcaţi preoţii Vasile Bodrug din Râşcani, Porfirie Şoimu, din Parcani, jud. Soroca, iar preotul Mihai Ghili, din Unţeşti, jud. Ungheni,

a fost arestat de N.K.V.D., exilat la Barnaul, unde a fost executat în 1942[45].

Preotul iconom stavrofor Constantin Popovici, fost rector şi profesor la Seminarul teologic din Chişinău, redactorul revistei „*Luminătorul*", a fost scos din casă de către bolşevici, fiind nevoit să îndure mari lipsuri la vârsta înaintată pe care o avea, fapt ce i-a grăbit sfârşitul[46]. A părut suspectă şi moartea renumitului dirijor şi compozitor Mihail Berezovschi, care s-a stins din viaţă la 13 noiembrie 1940 în Chişinău[47]. „După ce se începuse războiul, arestările se făceau ziua şi noaptea. În special erau căutaţi şi urmăriţi cei înscrişi pentru plecarea în România, bănuiţi ca spioni. Mulţi preoţi, cântăreţi, studenţi şi alţi civili şi-au găsit moartea în acele zile"[48], scria Leonid Vulpe.

În necrologul preotului Mihei Miziumschi, din Volontir, jud. Cetatea Albă, se putea citi: „(...) Nemaiavând ce vinde pentru a achita impozitele grele, a fost nevoit să se ascundă de sovietici. Când armata română a eliberat oraşul Căuşeni (situat la 15 km de satul Volontir), el s-a întors acasă pentru a aduce vestea îmbucurătoare, însă a fost urmărit de către agenţii comunişti, arestat şi împuşcat cu cinci gloanţe în ceafă la marginea satului[49]. Tot în timpul retragerii armatei sovietice şi-a sfârşit viaţa şi preotul Teofan Ignatovici, din parohia Babin, jud. Hotin, care a fost ucis împreună cu familia la marginea satului, în ziua de 8 iulie 1941[50].

Unii preoţi au dispărut fără urmă. Printre aceştia se număra şi părintele Gheorghe Tudorache. Trupul lui a fost găsit printre cadavrele descoperite în vara anului 1941 în subsolurile fostului consulat italian[51], unde fusese sediul N.K.V.D.-ului. Un martor ocular, Tudor Busuioc, din Chişinău, declara despre acest caz următoarele: „Foarte multe cadavre erau schilodite barbar, cu ochii scoşi, cu nasul şi urechile tăiate. Cel mai tare şi-au bătut joc de preoţi (...), nu destul că i-au ucis, i-au batjocorit în aşa hal (...), adică le-au tăiat organele sexuale şi aşa i-au găsit în gropi cu dânsele în gură, cu feţele schimonosite de durere şi desfigurate"[52]. Printre cei asasinaţi (peste optzeci de cadavre) erau doi preoţi, dar numai unul dintre ei, preotul Gheorghe Tudorache, a fost identificat.

Politica antibisericească promovată de autorităţile sovietice în 1940-1941 a fost cruntă şi agresivă. Situaţia preoţimii basarabene în această perioadă a fost ieşit din comun de grea. Puţinii preoţi care au avut curaj să nu-şi părăsească parohiile şi parohienii au fost, în felurite feluri, împiedicaţi să-şi îndeplinească misiunea preoţească, au fost intimidaţi, persecutaţi, arestaţi, deportaţi şi chiar omorâţi. Slujitorii altarului, în marea lor majoritate, s-au arătat vrednici de haina purtată, înfruntând prigoana şi manifestându-se ca adevăraţi slujitori ai Bisericii lui Hristos.

Note

[1] Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Basarabia, aspecte din istoria Bisericii şi a neamului românesc*, Iaşi, 1993.

[2] Boris Buzilă, *Din istoria vieţii bisericeşti din Basarabia 1812-1918; 1918-1944*, Bucureşti-Chişinău, 1996.

[3] Consatntin I. Stan, Alexandru Gaiţă, *Biserica Ortodoxă Română din Basarabia şi Bucovina de Nord în anul 1940-1941*, în rev. „Destin românesc", Bucureşti-Chişinău, 1997, nr. 3, p. 99-110.

[4] Ludmila Tihonov, *Unele aspecte ale politicii bolşevicilor faţă de Biserica Ortodoxă din Basarabia (iunie 1940 – iunie 1941)*, în „Analele ştiinţifice ale USM", Seria „Ştiinţe socio-umane", Chişinău, 1999, p. 224-229.

[5] *Basarabia dezrobită. Drepturi istorice, nelegiuiri bolşevice, înfăptuiri româneşti*, Bucureşti, 1942.

[6] Preot Sergiu C. Roşca, *Biserica basarabeană sub ocupaţie sovietică şi primele realizări ale noii stăpâniri româneşti*, în rev. „Misionarul", Chişinău, 1942, nr. 1, p. 34-40.

[7] Preot Leonid Antonovici, *Din viaţa şi activitatea mea ca preot sub ocupaţia bolşevică*, în rev. „Misionarul", Chişinău, 1942, nr. 4-6, p. 231-237; Preot Ioan Bodiu, *Cum am slujit sub stăpânirea sovietică*, în rev. „Episcopia Hotinului", Bălţi, 1941, nr. 4, p. 84-87; Preot Gheorghe Grădinaru, *Cum mi-am făcut datoria de preot sub ocupaţia bolşevică, în Basarabia*, în rev. „Episcopia Hotinului", Bălţi, 1941, nr. 5, p. 99-104; Preot Ioan Lesnic, *Fapte dintr-un an de robie*, în rev. „Episcopia Hotinului", Bălţi, 1941, nr. 3, p. 66-71; Preot I. Moldovanu, *Despre amara viaţă sub bolşevici*, în rev. „Episcopia Hotinului", Bălţi, 1941, nr. 6, p. 116-120; Z. Capusteac, E. Capusteac, *Preoţi şi sărbători, sub sovietici*, în rev. „Biserica basarabeană", Bălţi, 1943, nr. 7-8, p. 284-286; Leonid Vulpe, *Dorul după Ţara liberă*, în rev. „Biserica basarabeană", Bălţi, 1942, nr. 6, p. 354-361; Idem, *Din trecutul trist al Bisericii din Basarabia*, în rev. „Biserica basarabeană", Bălţi, 1943, nr. 2-3, p. 79-80; Preot M. Răznovanu, *Fuga din Basarabia şi întoarcerea acasă*, în rev. „Biserica basarabeană", Bălţi, 1943, nr. 5-6, p. 212-216; Constantin N. Tomescu, *Prin Basarabia şi Transnistria [Însemnări de drum]*, în rev. „Luminătorul", Chişinău, 1941, nr. 9-12, p. 467-484.

[8] C. Stan, Al. Gaiţă, *op. cit.*, p. 100-101.

[9] *Ibidem*, p. 101.

[10] I. Moldovanu, *op. cit.*, p. 116-117.

[11] L. Antonovici, *op. cit.*, p. 231-232.

[12] S. Roşca, *op. cit.*, p. 34.

[13] L. Vulpe, *Dorul după Ţara liberă*..., p. 355.

[14] L. Antonovici, *op. cit.*, p. 234.

[15] I. Bodiu, *op. cit.*, p. 86.

[16] B. Buzilă, *op. cit.*, p. 365.

[17] S. Roşca, *op. cit.*, p. 35.

[18] L. Antonovici, *op. cit.*, p. 232, 235.

[19] L. Vulpe, *Din trecutul trist al Bisericii din Basarabia*..., p. 80.

[20] L. Antonovici, *op. cit.*, p. 233, 235.

[21] I. Bodiu, *op. cit.*, p. 86.

[22] Gh. Grădinaru, *op. cit.*, p. 103.

[23] S. Roşca, *op. cit.*, p. 35.

[24] *Ibidem*, p. 36.

[25] Z. Capusteac, E. Capusteac, *op. cit.*, p. 285.

[26] I. Moldovanu, *op. cit.*, p. 116-118.

[27] I. Lesnic, *op. cit.*, p. 68-69.

[28] I. Moldovanu, *op. cit.*, p. 116-118.

[29] L. Tihonov, *op. cit.*, p. 16.

[30] L. Antonovici, *op. cit.*, p. 235-236.

[31] *Vizita Domnului Ministru Ion Petrovici la Chişinău*, în rev. „Misionarul", Chişinău, 1942, nr. 7-10, p. 397.

[32] *Preot Mihei Miziumschi [Necrolog]*, în rev. „Luminătorul", Chişinău, 1941, nr. 9-12, p. 576.

[33] A. Petrencu, *op. cit.*, p. 156.

[34] Vezi şi: Ioan Munteanu, *Lista parţială a numelor slujitorilor Bisericii, care au fost exilaţi în Siberia, ucişi prin detenţie, muncă forţată, torturi, asasinaţi sau executaţi în urma condamnării la moarte, în perioada sovietică*, în "Ortodoxia. Revistă de gândire şi spiritualitate ortodoxă", Chişinău, 2003, nr. 11, p. 17-31.

[35] C. Tomescu, *op. cit.*, p. 470-471.

[36] S. Roşca, *op. cit.*, p. 35-36.

[37] *Cronica Eparhială*, în rev. „Biserica basarabeană", Bălţi, 1942, nr. 7, p. 438.

[38] M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 121.

[39] Preot Vasile Ţepordei, *Ierarhii şi preoţii refugiaţi au murit cu gândul şi dorul de Basarabia*, în ziar. „România Liberă", 13 august 1996.

[40] *Cronica Eparhială*, în rev. „Biserica basarabeană", Bălţi, 1942, nr. 6, p. 373.

[41] *Preot Mihei Miziumschi [Necrolog]*..., p. 576.

[42] Elena Postică, *Deputaţii Sfatului Ţării represaţi în anul 1940*, în „Tyragetia: Anuarul Muzeului Naţional de istorie a Moldovei", Chişinău, Vol. III, 1996, p. 240-241.

[43] Vezi: C. Stan, Al. Gaiţă, *op. cit.*, p. 100-102.

[44] L. Tihonov, *op. cit.*, p. 31.

[45] *Preoţi basarabeni martirizaţi (1940-1941)*, în ziarul „Cuvânt românesc", Bucureşti, aprilie 1995, p. 17.

[46] Preot Pavel Grosu, *Ne-a părăsit părintele rector Constantin Popovici*, în rev. „Luminătorul", Chişinău, 1943, nr. 9, p. 562.

[47] M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 121.

[48] L. Vulpe, *Dorul după Ţara liberă*..., p. 360.

[49] *Preot Mihei Miziumschi [Necrolog]*…, p. 576-577.

[50] *Clerici decedaţi*, în rev. „Episcopia Hotinului", Bălţi, 1941, nr. 2, p. 40; L. Antonovici, *op. cit.*, p. 237.

[51] S. Roşca, *op. cit.*, p. 36.

[52] Veronica Boldişor, *Basarabia într-un an de coşmar stalinist*, în vol. Basarabia 1940, Chişinău, 1991, p. 191-192.

Un urmaş al descălecătorilor: boierul Oană Pântece*. Cercetare genealogică

Lucian-Valeriu LEFTER

După pierderea cetăților Chilia şi Cetatea Albă, în vara anului 1484, Moldova a cunoscut o perioadă tulbure a istoriei sale. Timp de vreo doi ani, cancelaria țării nu a mai funcționat, nu avem nici un document emis în acest răstimp. Dar, mai ales, Ştefan cel Mare s-a confruntat cu un pretendent la tron, care, venit cu ajutorul oştilor munteneşti şi turceşti, a încercat în două rânduri să ocupe tronul Moldovei. Boierii şi familiile acestora au fost puse la grea încercare, luptând de partea domnului legitim al țării, ba chiar numele a doi dintre aceştia au fost consemnate în cronică pentru fapta lor de vitejie, când l-au salvat de la moarte pe Ştefan cel Mare.

În toamna anului 1485, pe când Ştefan cel Mare se afla la Colomeea, „au venit turcii cu Petru Hronoda voievod, fără împotrivire, asupra Sucevei şi pentru că Suceava nu a vrut să se predea, atunci ei au ars târgul şi aproape toată țara”, glăsuieşte *Cronica moldo-germană*. Ştefan se întoarce în Moldova şi-i înfrânge pe turci la Cătlăbuga. Dar pretendentul Petru Hronoda sau Hroiot, după cum mai este numit în letopisețe, adică Şchiopul, scapă şi revine în primăvara anului 1486. Atunci, după cum aflăm din aceeaşi cronică, „în luna martie, în ziua 6, într-o luni, s-a ciocnit Ştefan voievod cu Hronoda la Bulgari, la apa numită Siret. Atunci a bătut Petru Hronoda pe Ştefan voievod şi a câştigat lupta şi Ştefan voievod a căzut de pe cal şi a zăcut printre morți de dimineață până la prânz. Atunci a venit călare un boier, cu numele Purice, care a recunoscut pe Ştefan voievod. Atunci a scos pe voievod de acolo, de şi-a adunat oastea lui, şi a trimis la Petru voievod pe un boier, anume Pântece, care s-a supus lui Petru voievod şi l-a scos afară din bătălie, după ce l-a convins că de acum se câştigase bătălia. Şi cu ceata lui au tăiat capul lui Petru voievod şi au adus capul lui Ştefan voievod. Astfel, a rămas Ştefan voievod stăpân în țară, cu ajutorul lui Dumnezeu”[1].

Cei doi boieri al căror nume a rămas consemnat în cronica țării aparțineau vechilor neamuri ale țării. Fapta „aprodului” Purice a devenit legendară datorită cronicarului Ion Neculce, acesta inserând-o între cuvintele cele de samă ale istoriei țării păstrate prin tradiție. Dar nu voi insista, în continuare, asupra boierului Purice, spătar şi pârcălab al cetății Hotinului spre sfârşitul domniei lui Ştefan cel Mare, ci voi poposi asupra destinului celuilalt boier, Pântece.

La începutul domniei lui Ştefan cel Mare, făcea parte din sfatul domnesc, între alți boieri, un Oană Pântece, a cărui menționare în acest context coincide cu ultima sa atestare, la 13 septembrie 1457[2]. Prin urmare, boierul care l-a salvat pe Ştefan cel Mare la 1486, împreună cu Purice, şi l-a ucis pe pretendentul Petru Hronoda, nu poate fi decât unul din fiii acestui Oană Pântece.

Ca fiu al panului Danciul Julici, boier în sfatul lui Alexandru cel Bun, cum îl găsim la 13 decembrie 1421[3], Oană purta numele Julici, iar mai târziu pe cel de Pântece. Aşadar, prezența sa ca membru al sfatului domnesc o descoperim începând cu data de 25 iunie 1441[4]. Îl mai întâlnim, singular, şi sub numele tatălui său, Oană Danculovici[5], însă până la 1457 este prezent în sfatul domnesc fie ca Oană Julici, fie ca Oană Pântece. La 29 mai 1449, dăruieşte mănăstirii Moldovița o posadă, pe apa Moldovei, de sufletul tatălui său[6].

Cunoaştem şi un frate al lui Oană, Giula Pântece, care vânduse lui Giurgiu Rotompan satul Mihăileşti, pe Brădățăl; însă, la rândul său, acesta vinde satul mitropolitului Theoctist pentru 270 de zloți tătăreşti, la 11 aprilie 1465[7]. Cu siguranță, au fost mai mulți frați, uricul din 16 martie 1495[8] fiind în măsură să ne dea aceste indicii; frații Giurca, Petriman şi Sofiica, fiii lui Oană Pântece, şi verii lor, Danciul, Toader, Ion, Vlaşin, Ana, Fedca şi Sofiica, fiii lui Giula Pântece, împreună cu alți numeroşi veri, erau întăriți să stăpânească jumătate din satul Horodniciani şi jumătate de moară, precum şi două sate pe apa Bârladului, Mărceşti şi Grijlivi. Însă pe cei trei fii ai lui Oană Pântece îi cunoaştem din 1488[9], când vindeau din uricul tatălui lor, „Oană Julici”, avut de la Iliaş şi Stefan voievozi, un sat în gura Horaeții, Movila, pe Bârlad, lui Petru Frunteş şi fratelui acestuia, Ion Frunteş stolnicul, pentru 200 de zloți.

Aşa cum menționam mai sus, la începutul acestei comunicări, unul dintre fiii lui Oană Pântece sau, poate, chiar ai fratelui său, Giula, a avut un rol deosebit de important în istoria Moldovei, atunci când, la 6 martie 1486, Ştefan cel Mare a scăpat cu viață datorită boierilor Purice şi Pântece şi a rămas „voievod stăpân în țară”. Va fi fost acest Pântece unul din cei doi fii ai lui Oană, de la 1488, Giurca şi Petriman! Sau poate unul dintre verii lor, Danciul, Toader, Ion şi Vlaşin!

Neamul lui Oană Pântece este legat şi de satul „Fulticeani”. La 15 martie 1490, Neagşa, fiica lui Hanea, vindea vistiernicului Isac satul ei de pe Şomuz, „Fulticeani”, „unde a fost Stan Pântece”[10]; totodată, Isac cumpără şi satul învecinat Buciumeni, „mai jos de Rădăşăni”, aşezare veche aflată la 16 februarie 1424 în stăpânirea popii Iuga şi a fratelui său, Nan; hotarul satului trecea pe lângă „drumul ce merge de la Stan până la Baia”[11]. Nu poate fi vorba decât de satul Fulticeani al lui Stan Pântece, personaj despre care s-a scris că ar putea fi fratele lui Oană şi Giula Pântece[12]. Aş mai adăuga o idee, anume căsătoria lui Danciul Julici cu sora lui Stan Pântece, drept pentru care urmaşii au purtat ambele nume.

Strămoşul lui Oană Julici-Pântece trebuie să fie acel Giula, „domina Jula”[13], probabil bunicul său, prezent în sfatul domnesc al lui Petru I, menționat în primul document păstrat, de la 1 mai 1384, precum şi din 6 mai 1387[14], cu rang însemnat între boierii vremii, Giula „capitaneus”[15]. Acest important personaj al vremii sale, cum aflăm dintr-un uric din 22 septembrie 1411, era socrul lui Şoldan Petru; actul de stăpânire era acordat acestui boier şi „femeii lui, fiica panului Giulea”[16], pentru un sat la Movila Găunoasă (atestat la sfârşitul secolului al XVI-lea sub numele Boldeşti, la Suceava[17]).

În acest caz, dacă Danciul Julici este fiul batrânului Giula, înseamnă că era cumnat lui Şoldan Petru. Dintre fiii săi, ştim pe Oană Julici/Pântece, membru al sfatului domnesc şi fratele său, numit Giula, precum bunicul lor. Iar Stan Pântece ar putea să fi fost nu fiu, ci mai degrabă cumnat lui Danciul, identificat[18] în persoana acelui „Stan de la Şumuz”[19], care la 6 octombrie 1407 era menționat împreună cu un frate al său, Giurgiu. Numai aşa ne-am putea explica de ce fiii lui Danciul Julici, Oană şi Giula, erau purtătorii ambelor nume, Julici şi Pântece. Prin urmare, Oană şi Giula, la care adăugăm şi pe Maruşca[20], erau fiii lui Danciul Julici, respectiv nepoții lui Giula „capitaneus” şi Stan Pântece.

Uricul din 25 noiembrie 1492[21] aruncă alte lumini asupra încrengăturii neamului,

mai cu seamă prin ramura lui Oană Pântece. La acea dată, Ştefan cel Mare cumpără cu 250 de zloţi satul Ştiubeiul, aflat pe ambele părţi ale Başeului, de la numeroşii urmaşi ai postelnicului Hodco Costici şi ai lui Lev, întăriţi cu privilegiu de Alexandru cel Bun, printre care aflăm, în primul rând, pe Ivanco Levici şi două nepoate de frate, Fedora şi Milca, fiicele lui Vasco Levici, precum şi pe vărul lor „Giulca" (trebuie sa fie Giurca!) Pântece. În cazul în care e vorba de acelaşi personaj cu Giurca Pântece, fiul lui Oană (şi cred că aşa este!), şi dacă acesta este văr cu fetele lui Vasco Levici, atunci, în mod firesc, trebuie să admitem că soţia lui Oană Pântece era sora lui Vasco Levici, cel care la 1458 se afla la Cameniţa alături de Petru Aron[22]. Numele lui ne este cunoscut din 22 februarie 1446, când era martor hotarnic[23]. Îl găsim prezent ca martor între numeroşii boieri din marele sfat domnesc de la Vaslui, întrunit cu prilejul momentului crucial, în vremea lui Petru Aron, la 5 iunie 1456[24], unde s-a hotărât plata birului către turci; aici se găsea alături de Vasco Levici şi un Hrinco Levici.

Şi boierilor Levici trebuie să le căutăm strămoşii în generaţia lui Giula „descălecătorul". Numele Costici purtat de Hodco, fratele lui Lev, îi reclamă ca urmaşi ai unui Costea. În primele decenii de la întemeierea ţării nu erau prea mulţi „descălecători" Costea, însă documentele au păstrat numele unuia dintre aceştia, anume Costea viteazul[25]. Numele acestui viteaz nu apare în documente totdeauna însoţit de rangul său. Îl întâlnim prima dată prezent în sfatul domnesc, la 30 martie 1392, doar sub simplul nume „pan Costea"[26]. Mai târziu, vedem menţionată „credinţa lui Costea viteazul", la 28 noiembrie 1399[27].

În îndelungata sa prezenţă în sfat de peste 20 de ani, Hodco Costici a fost mai totdeauna postelnic; menţionat prima dată la 15 octombrie 1427[28], numele său este însoţit de multe ori de al fratelui său, Lev (Leva), dar legat de locul de origine: Mamorniţa. Hodco de la „Marmurinţi" şi fratele său Lev, sunt împreună martori în sfatul domnesc, de câteva ori, începând cu 13 decembrie 1421[29] şi terminând cu 24 februarie 1437[30], însă Hodco mai apare pentru ultima oară, singur, la 20 iunie 1438[31].

Posteritatea lui Hodco Costici este mai puţin ştiută; mai bine conturată este descendenţa fratelui său, Lev. Acesta, se pare că a avut mai mulţi fii, care i-au purtat numele, Levici: Vasco Levici, despre care am arătat mai sus, Hrinco Levici, de asemenea, dar nu se ştiu prea multe date despre el, Ivanco (sau Ioan) Levici mai trăia la 1492, dar care este, se pare, menţionat cu un frate al său, Giurgiu, încă de la 30 iulie 1456[32], şi, în fine, Alexandru Levici, care, pentru scurtă vreme este prezent în sfatul domnesc, la 1443[33]. Reşedinţa lui Hodco Costici nu putea fi decât la Mamorniţa, locul de care îi era legat numele împreună cu fratele său, Lev. Dar mai stăpânea şi alte patru sate, pe Vorona şi Siret, pentru care primise drept de stăpânire împreună cu soţia sa, Vasutca şi fraţii acesteia, la 16 noiembrie 1433[34], anume pe Vorona: „curtea Anuşcăi, Hueţeni, Sineşti, Glodeni, precum şi o moară pe Siret, „unde este Hueţ", în actualele comune Vorona, jud. Botoşani, şi Liteni, jud. Suceava

La capătul acestei cercetări genealogice, constatăm că rădăcinile neamului lui Oană Pântece, boier din vremea lui Ştefan cel Mare, se află în secolul al XIV-lea, în vremea descălecatului Ţării Moldovei, bunicii săi făcând parte din ceata „vitejilor cavaleri" - după cum i-a numit Nicolae Iorga, veniţi de peste munţi, din Transilvania şi din Maramureş. Numele unora din acei vechi războinici ne sunt cunoscute, în rândurile de faţă poposind alături de Giula „capitaneus" şi Costea viteazul, contemporanii lui Dragoş şi Bogdan vodă, alături de care au luptat împotriva tătarilor, creând, pas cu pas, Ţara Moldovei.

Note:

* Comunicare susţinută la 14 aprilie 2009, în cadrul Filialei Iaşi a Comisiei de Genealogie, Heraldică şi Sigilografie a Academiei Române, sub titlul *Neamul şi înrudirile lui Oană Pântece*.

[1] *Cronica moldo-germană*, în vol. *Ştefan cel Mare şi Sfânt 1504-2004, Portret în cronică*, Sfânta Mănăstire Putna, 2004, p. 28. Vezi şi Ion Const. Chiţimia, *Cronica lui Ştefan cel Mare (Versiunea germană a lui Schedel)*, Bucureşti, 1942, p. 50, 68 şi pl. XX, care arată confuzia care o făcuse Olgierd Górka între Pântece şi Pitic, prin citirea greşită *Pyutytz* în loc de *Pyntytz*. Totuşi, O. Górka, *Cronica epocei lui Ştefan cel Mare (1457-1499)*, Bucureşti, 1937, scrie iniţial (p. 34) că Ştefan „a trimis pe unul din boieri şi anume pe Pintyc (Pântec) la acelaşi Petru" ca să-l atragă în cursă pentru a-l ucide, dar se contrazice în aceeaşi lucrare (p. 134), menţionând pe Lazea Pitic (*Pyutytz*), care nu mai trăia demult, din 1467, după cum însuşi precizează.

[2] *Documenta Romanie Historica* (în continuare: **DRH**), II, vol. întocmit de Leon Şimanschi în colab. cu Georgeta Ignat şi Dumitru Agache, Bucureşti, 1976, nr. 66.

[3] *Ibidem*, I, vol. întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi, Bucureşti, 1975, nr. 48.

[4] *Ibidem*, nr. 215

[5] *Ibidem*, nr. 239.

[6] *Ibidem*, nr. 3.

[7] *Ibidem*, nr. 128.

[8] *Ibidem*, III, vol. întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi N. Ciocan, Bucureşti, 1980, nr. 186.

[9] *Ibidem*, II, nr. 21.

[10] *Ibidem*, III, nr. 71, p. 131.

[11] *Ibidem*, I, nr. 56, p. 82.

[12] Mihai Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, Iaşi, 1931, p. 164; *ibidem*, II, Iaşi, 1932, p. 384 (şi spiţa genealogică). În opinia istoricului Mihai Costăchescu, numele Pântece poate fi legat de Fulticeani. Istoricul considera, că Pântece este o poreclă, sinonimă cu Foltică sau Fultică, care vine de la foale, adică pântece (*ibidem*, I, p. 164). Totuşi, întâlnim un Ivaşco Fultuc şi fratele său, menţionaţi singular, ca martori la o hotărnicie, la 13 iunie 1456 (**DRH**, II, nr. 60). Însă ipoteza lui Artur Gorovei îmi pare mai credibilă. Numele satului ar putea proveni de la acel Hanea, tatăl Neagşei, de origine săsească, care se va fi numit Fălten Hannes (Artur Gorovei, *Folticenii. Cercetări istorice asupra oraşului*, Fălticeni, 1938, p. 7-8). Hanea aminteşte de Hanăş, de unde Fălten Hannes care a dat numele satului, care în vremea lui Stan Pântece nu se numea încă Fulticeani, ci ulterior a căpătat acest nume, prin venirea sasului Hannes. Acest lucru se putea face printr-o posibilă căsătorie cu o fată a lui Stan Pântece, idee ce mi se pare mai plauzibilă decât cea propusă de Artur Gorovei (*ibidem*, p. 8-9) sau Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare*, Iaşi, 1933, p. 144-145, care presupunea că Hanea, tatăl Neagşei, „va fi fost fiul lui Stan Pântece".

[13] **DRH**, I nr. 1.

[14] Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I, partea 2-a, Bucureşti, 1890, p. 297: „**Dzula capitaneus**, Burla, Draguy marscalus, Stanczel, Stanislaus supremi consiliarij magnifici domini Petri Woyeuode Muldauiensis"; Mihai Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, p. 601-602.

[15] În acest sens, al descendenţei neamului Pântece din acest Giula, vezi Ştefan S. Gorovei, *Înrudirile cronicarului Grigore Ureche*, în „Anuar de lingvistică

şi istorie literară", XXIV, 1973, spiţa genealogică, planşa I, p. 113. Astfel, Danciul Julici de la 1421 este arătat ca descendent al lui Giula, atestat la 1384 şi 1387.

[16] **DRH**, I, nr. 30, p. 43; forma slavă: pan Juli.

[17] Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 94.

[18] *Ibidem*, II, p. 384: Stan Pântece „este, cred, totuna cu Stan de la Şomuz".

[19] Hurmuzaki-Densuşianu, *op. cit.*, p. 827: Giurgiu (Jiurj) şi Stan „ot Şumuza".

[20] Vezi uricul din 15 martie 1490 (**DRH**, III, nr. 71). De asemenea, spiţa de neam întocmită de Mihai Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 384.

[21] **DRH**, III, nr. 118.

[22] Mihai Costăchescu, *op. cit.*, p. 815.

[23] **DRH**, I, nr. 264.

[24] *Ibidem*, II, nr. 58.

[25] Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 371, pornea de la ideea că Hodco Costici este fiul unui Costea, care „poate e Costea Viteazul, care apare uneori şi fără acest epitet".

[26] **DRH**, I, nr. 2.

[27] *Ibidem*, nr. 9. Părerea era că şi acel Costea Bratilovici din sfatul domnesc, de la 28 iunie 1401 (*ibidem*, nr. 11), să fie tot Costea viteazul (Mihai Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 90: Costea Bratilovici, greu de identificat, poate „să fie acelaşi cu Costea şi Costea Viteazul"), nu cred că are şanse să fie corectă. Mai degrabă, acel Costea ar putea să fie fiul lui Bratul viteazul, pe care nu-l găsim menţionat în documentele contemporane, dar despre care se ştie dintr-un act ulterior, prin care nepoţii săi erau întăriţi stăpâni în patru sate, Brătuleştii, Fedeleşanii, Goeştii şi Vârsaţii, la 7 ianuarie 1491 (**DRH**, III, nr. 84). Astfel, satul Brătuleşti poartă amintirea lui Bratul vitezul, vechiul stăpân.

[28] *Ibidem*, I, nr. 69. Este menţionat fie Costici postelnic, ca acum, la 15 octombrie 1427, fie Hodco postelnic, la 1 septembrie 1429 (*ibidem*, nr. 95). Ultima dată este menţionat ca postelnic la 25 ianuarie 1446 (*ibidem*, nr. 260). Mihai Costăchescu susţinea că Hodco Costici sau Hodco de la Mamorniţa nu trebuie confundat cu Costici postelnicul (Mihai Costăchescu, *op. cit.*, p. 372; idem, *Documentele moldoveneşti de la Bogdan voevod*, Bucureşti, 1940, p. 49, nota 4). Însă, dimpotrivă, cred că ei sunt aceeaşi persoană, numele său diferit fiind menţionat alternativ în sfat, nu concomitent; este vorba de postelnicul Hodco Costici, menţionat uneori împreună cu fratele său, Lev.

[29] **DRH**, I, nr. 48.

[30] *Ibidem*, nr. 168.

[31] *Ibidem*, nr. 184.

[32] Mihai Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, I, p. 372.

[32] **DRH**, I, nr. 230; nr. 237.

[34] *Ibidem*, nr. 120.

Viaţa bisericească în Basarabia (1918 –1940)

Sergiu MANDIŞ
(Cărpineni, R. Moldova)

Cunoscutul istoric şi preot transilvănean Ioan Lupaş, din Săliştea Sibiului, scria la a şaptea aniversare a Unirii Basarabiei cu România că naţiunile, chiar când părţi din ele s-au aflat sub stăpâniri străine, au format întotdeauna o naţiune culturală unitară, întrucât toate elementele constitutive ale patrimoniului lor sufletesc au rămas, de-a lungul veacurilor, identice. Desigur, e vorba de limbă, de conştiinţa de neam şi de credinţă, în primul rând. Acesta adăuga că, în ceea ce ne priveşte pe noi, românii, acestea s-au păstrat nu numai în cetăţuia ocrotitoare a Carpaţilor ci, în aceeaşi măsură, la Dunăre, Tisa şi Nistru, iar în referirile sale la basarabeni constată: ,,Totul, firea poporului moldovenesc dintre Nistru şi Prut, simţul lui de frăţie cu restul neamului, sufletul lui traco-roman n-a putut fi schimbat nici sub presiunea celor mai silnice mijloace ale ţarismului dominant".

Acest lucru s-a verificat în anul 1918, când românii dintre Prut şi Nistru, după 106 ani de ocupaţie ţaristă, s-au unit cu fraţii lor de sânge şi neam, la care au aderat apoi şi românii din Bucovina şi Transilvania. Acest fapt a deschis o nouă etapă în viaţa noului stat naţional, în dezvoltarea sa social – economică şi politică, în creaţia culturală şi în viaţa Bisericii Ortodoxe Române (B.O.R.).

Prima îndatorire care revenea bisericii în noua situaţie politică era aceia a organizării ei unitare, sub conducerea Sfântului Sinod din Bucureşti, act necesar atât bisericii cât şi statului. Unificarea se impunea datorită faptului că modul de organizare şi de conducere a bisericii în diferitele provincii istorice ale ţării erau cu totul diferite: în Vechiul Regat se conducea după Legea de la 1872, completată cu Legea din 1909, aici observându-se o dependenţă aproape totală faţă de stat; în Transilvania se conducea după Statutul Şaguian, din 1868, biserica de aici având cea mai bună organizare; în Bucovina după planul regulativ Bisericesc din 1768, conducerea bisericii fiind mai mult în mâinile aparatului de stat austriac şi al împăratului; în Basarabia, după organizarea ţaristă rusească, biserica devenise, înainte de unire, un atribut al politicii de rusificare.

Noua organizare a B.O.R. s-a făcut după principiile Statutului Organic Şaguian. Astfel, la 17/30 decembrie 1919 s-au întrunit pentru prima dată în şedinţă comună toţi mitropoliţii şi episcopii eparhioţi, precum şi arhiereii vicari de pe cuprinsul întregii României. A doua zi, episcopul Caransebeşului, Miron Cristea, a fost ales în scaunul vacant de mitropolit primat al României, iar în 1925 a fost ales ca patriarh. Prin Legea şi Statutul de organizare din 1925 se consfinţea autocefalia B.O.R., organizată ca patriarhie.

Sub raport canonic-administrativ, ea cuprindea: Mitropolia Ungro-Vlahiei, Mitropolia Moldovei şi Sucevei, Mitropolia Ardealului, Banatului, Crişanei şi Maramureşului, Mitropolia Bucovinei şi Mitropolia Basarabiei cu eparhiile: Arhiepiscopia Chişinăului şi Episcopia Cetăţii Albe - Ismail.

În toată perioada medievală, până la 1812, bisericile dintre Nistru şi Prut au aparţinut de eparhile Proilaviei, Huşilor, Iaşilor şi Rădăuţi, care aparţineau de Mitropolia Moldovei. După anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus, în 1812, ţarul Alexandru I emite, la 21 august 1813, la Teplitz, decretul prin care este înfiinţată Episcopia Chişinăului, care avea în subordine 775 biserici. La această eparhie s-au adăugat şi cele 77 de biserici dintre Nistru şi Bug, astfel că episcopia Chişinăului şi Hotinului aveau un total de 852 biserici. În calitate de mitropolit al acestei eparhii a fost numit Gavriil Bănulescu – Bodoni, care a fost primul şi ultimul mitropolit al Basarabiei în timpul ocupaţiei ruse, deoarece după moartea sa, din 1821, nici un alt conducător al bisericii din Basarabia n-a mai fost ridicat la rangul de mitropolit. Cu această dată Arhiepiscopia Chişinăului şi Hotinului a fost supusă bisericii ruse, care a transformat-o într-un mijloc de rusificare a românilor din Basarabia, proces desfăşurat între anii 1861 – 1917.

Biserica Ortodoxă în timpul P.S. Anastasie

La 6 mai 1916, P.S. Anastasie Gribanovski este ridicat la rangul de arhiepiscop. Politica pe care a promovat-o în viața bisericii basarabene din acele timpuri a fost cu tendința de a insufla în sufletul clericilor convingerea că, neținând seama de marele eveniment ce avusese loc între timp – Unirea Basarabiei cu România, biserica Basarabiei trebuie să continue a fi încadrată în jurisdicția bisericii ruse, politică care era susținută şi de câțiva preoți, unii dintre ei chiar moldoveni.

Între 19 – 25 aprilie clerul Basarabiei se convoacă în Congres extraordinar, care hotărăşte cerințele sale: să recunoască dreptul de autonomie al bisericii basarabene, să se înființeze o mitropolie românească a Basarabiei, chiriarh şi episcopi aleşi de către Congresul eparhial al acestei eparhii, din sânul şi rândul moldovenilor basarabeni, graiul slujbei şi în şcoli să fie cel moldovenesc.

Delegatul însărcinat cu transmiterea acestor cerințe, atât de bine motivate, Ober Procurorului P.S. Sinod rus, se întoarce cu răspunsul că ,,*organizarea autonomiei bisericii din Basarabia s-ar realiza mai cu succes, în cazul în care s-ar introduce autonomia proiectată a Basarabiei în raport civil*", iar relativ la chestiunea catedralei mitropolitane în Basarabia, cum şi la reorganizarea administrației bisericii locale, ,,*va depinde de reconstrucția circumscripțiilor bisericeşti, care vor fi efectuate la soborul bisericesc*". Aceasta era, desigur, un răspuns neserios, întrucât el nu credea în posibilitatea unei autonomii civile a Basarabiei şi nici în Sobor.

La 12 decembrie 1917 Basarabia se declară Republică Moldovenească Federativă, iar la 24 ianuarie 1918 se declară independentă. În aceste condiții P.S. Anastasie încearcă să formeze o comisie de pregătire pentru convocarea unui sobor bisericesc local, pentru a face o nouă organizare a vieții politice bisericeşti. Această comisie a început să lucreze la 18 februarie 1918, dar evenimentele se vor precipita cu iuțeală, la 27 martie Republica Moldovenească unindu-se cu România. Pentru biserica Basarabiei P.S. Anastasie sugerează o altă chestiune, respectiv autonomia bisericii basarabene, adăugând la această problemă şi o alta, respectiv biserica Basarabiei să îşi afirme propriul punct de vedere relativ la alipirea cu biserica română, întrucât ea face parte încă din biserica rusă.

În vederea acestor lămuriri, la 17 aprilie 1918 este trimisă o delegație alcătuită din membrii comisiei de pregătire pentru Sobor, la Î.P.S. Pimen, mitropolitul Moldovei, care deținea şi funcția de locotenent al primatului. Î.P.S. sa a explicat delegației că ,,*prin actul politic din 24 ianuarie s-a restabilit fosta legătură canonică a acestei eparhii față de Miropolia Moldovei*" şi că ,,*pretențiile bisericii ruse nu pot fi adresate decât mitropolitului Moldovei, adică bisericii române, de la sânul căreia această eparhie a fost luată cu forța în 1812, contrar canoanelor bisericii ecumenice*". Referindu-se la unire, Î.P.S. sa a răspuns: ,,*Unirea a fost declarată de Sfatul Țării, alcătuit tocmai din fii neamului moldovenesc şi toți ortodocşii credincioşi şi membrii acestei biserici, în frunte cu un reprezentant ales din parte a întregului cler basarabean*".

După întrevederea dintre Î.P.S. Pimen şi P.S. Anastasie când, acestuia din urmă i s-a propus verbal, apoi de două ori în scris, să se prezinte la şedințele Sfântului Sinod Român, acesta a părăsit în mai 1918 Basarabia, lăsând eparhia vacantă.

În urma acestor evenimente, la 16 iunie 1918 este întărit ,,*P.S. Episcop Huşului – Nicodim, să conducă afacerile Arhiepiscopiei Chişinăului şi Hotinului până la alegerea unui titular*".

Viața Bisercii ortodoxe în timpul Î.P.S. Gurie Grosu

Încă din 1905 preotul basarabean P. Gheorghian scria: ,,*Suna-va ceasul dezrobirii mâine/ Şi lanțul va cădea în praf însângerat/ Şi vei cunoaşte-atunci, tu bietule Române/ C-atât amar de vreme ai stat îngenunchiat!*". Acest ceas al dezrobirii a sunat abia 13 ani mai târziu, în 1918, când Basarabia s-a alipit la Patria – Mamă, iar biserica ortodoxă din Basarabia a primit la conducerea sa pe un adevărat patriot al acestor meleaguri – Gurie Grosu.

Cercetând originea familiei sale, G. Grosu scria: ,,*După tată am aflat că un străbun de-al meu din Moldova Vechiului Regat, numit Andrei Poparcea, a fost preot în Stolniceni, j. Lăpuşna, pe valea Cogâlnicului. El a avut între alți fii pe Gheorghe, care a fost cântăreț (palamar) la Nimoreni, pe valea Isnovățului, din care s-a născut tatăl meu, Ştefan. Pentru că era un om voinic, i-au zis ,,gras" şi după această numire a lui s-au numit urmaşii Grosu*".

Fiind un mare patriot al acestor meleaguri, Gurie Grosu nota: ,,*Este un lucru înjositor şi de ruşine când un om se leapădă de națiunea sa şi îşi ascunde atârnarea către poporul său rodnic, adică poporul care l-a născut. Aceasta e ca o lepădare de tată şi de mamă!*". El îi condamnă cu curaj pe ,,*cei cu pofte de a stăpâni pământuri străine*", dar şi mai mult îi blamează pe cei care ,,*pricinuiesc răni adânci iubirii de neam*". O altă afirmație a sa era: ,,*Moldovene, învață-te a te respecta pe tine, dacă voieşti ca alții să te prețuiască şi să te bage în seamă*".

La deschiderea Sfatului Țării, din 21 noiembrie 1917, arhimandritul Gurie Grosu afirma între altele: ,,*Noi învățăm în şcoală nu în limba care trebuie să ne mântuiască* (adică în limba română, n.a.) *ci în aceea care ne duce la robie* (adică în limba rusă, n.a.). *Învățăm şaisprezece ani şi când ne ducem la sate ca să lămurim poporul, ne convingem că nu avem cunoştințele folositoare. Cei care doreau să fie de folos poporului, trebuiau să învețe de la* început".

Referindu-se tot la biserică, în calitate de ministru al Cultelor, la Adunarea Bisericii Ortodoxe din Basarabia, a menționat: ,,*Biserica trebuie să devină un izvor de cultură națională…Preoțimea trebuie să vorbească aceeaşi limbă pe care o vorbeşte poporul, ca să nu fie ce-a fost până acum… Preotul să fie cel mai bun apărător al naționalității. Ceea ce ne crede norodul că suntem, aceea trebuie să fim*" şi încheia, rugându-se ,,*pentru binele şi propăşirea neamului nostru românesc*". Nu întâmplător preotul Ioan Andronic aprecia că numirea arhimandritului Gurie Grosu ca ministru adjunct al Cultelor şi Instrucțiunii ,,*este o cinste pentru neamul românesc*". Toate acestea ne argumentează atât de mult că singura persoană care reprezenta pe românii basarabeni în biserică, şi totodată care corespundea cerințelor Congresului extraordinar din 1917, nu putea fi altcineva decât arhimandritul Gurie Grosu, adevărat prooroc al românilor basarabeni.

La 4 iulie 1918, Sfântul Sinod al Bisericii Române alege, iar la 15 ale aceleiaşi luni sfințeşte ca episcop de Botoşani, vicar al Mitropoliei Moldovei şi membru al Sfântului Sinod, pe arhimandritul Gurie Grosu, care în anul 1919 a fost trecut ca episcop de Bălți – vicar al Chişinăului şi Hotinului, iar la 1 ianuarie 1920 este împuternicit de Sfântul Sinod şi de înaltul guvern român ca locțiitor de arhiepiscop al Chişinăului şi Hotinului, în locul P.S. Nicodem, care s-a retras.

La 21 februarie 1920, Congresul eparhial corectează gestul din 1917, repetând acelaşi act, dar în toată plenitudinea lui, şi alege, în unanimitate de voturi, pe P.S. Gurie ca arhiepiscop al eparhiei Chişinăului şi Hotinului.

La 8 iulie 1923, în sala eparhială din Chişinău a avut loc o şedință solemnă a Congresului Extraordinar Eparhial, convocat cu clerici şi mireni aleşi din toate cercurile protopopeşti care reprezentau cele trei eparhii existente, respectiv Arhiepiscopia Chişinăului şi noile episcopii, a Cetății Albe – Ismail şi a Hotinului, care şi-au oprit toată atenția asupra stării din Biserica basarabeană, parte a Bisericii Ortodoxe Române.

În cererea reprezentanților Congresului, printre altele se spune: ,,*La Congresul general eparhial din 1917 s-a hotărât înființarea formală a Mitropoliei în Chişinău… Sfântul Sinod însuşi a stabilit prin Proiectul de Statut al Bisericii Române că în Basarabia e locul unei Mitropolii a Moldovei dintre Prut şi Nistru, cu sediul la Chişinău, căreia îi rămân sufragane două episcopii, acum înființate*”. În capitolele unu şi doi ale acestei cereri se solicita să se recunoască cele două episcopii nou înființate, ale Hotinului şi Cetății Albe - Ismail, iar arhiepiscopia Chişinăului să devină Mitropolie cu numele de ,,*Mitropolia Basarabiei – a Moldovei dintre Prut şi Nistru*”.

În capitolul trei al menționatei cereri de mai sus se sublinia: ,,*Pentru promovarea culturii teologice în țară şi în fața actualei organizări locale, recunoaştem că în fiecare eparhie e nevoie grabnică să fie câte un Seminar teologic complet, de aceea, să se transforme şcolile spirituale din Chişinău, Edineți şi Ismail în Seminarii teologice desăvârşite, iar Seminarul teologic actual din Chişinău să fie organizat ca Academie Teologică, aşa cum în repetate rânduri au cerut congresele eparhiale şi arhipăstorul nostru*”.

În urma Raportului Comisiunii de organizare a Bisericii româneşti, care a luat în examinare Actul din 8 iulie 1923, la 15 noiembrie acelaşi an Sfântul Sinod a hotărât:

- Se constată că cererea poate fi considerată ca şi rezolvată prin dispozițiunile favorabile introduse în Proiectul de lege şi noul Statut de organizare unitară a B.O.R;
- Rămâne ca şi ceilalți factori hotărâtori să se pronunțe asupra Proiectului de lege şi a noului Statut de organizare a Bisericii româneşti;

Potrivit art. 2 din legea de la 5 mai 1925 a fost înființată Mitropolia Basarabiei, cu eparhiile: Arhiepiscopia Chişinăului şi Episcopia Cetății Albe – Ismail. Din județele Hotin, Bălți şi Soroca se înființează episcopia Hotinului, care ținea de Mitropolia Bucovinei. Astfel, Arhiepiscopia Chişinăului a fost ridicată la rangul de Mitropolie, urmând să fie ales şi un mitropolit.

La 25 iulie 1927, comisia de petițiuni, pentru satisfacerea cererii Adunării eparhiale de la Chişinău, a propus Sfântului Sinod să-l ridice pe P.S. Gurie Grosul la rangul de mitropolit. Sfântul Sinod a hotărât¨ „*I.P.S. Patriarh are autorizația de a trata şi stabili momentul şi modalitatea ridicării I.P.S. Gurie la treapta de mitropolit*”. Numirea sa în această funcție s-a făcut prin Înaltul Decret Regal din 21 aprilie 1928.

Acestea sunt fazele prin care a trecut biserica basarabeană pentru organizarea şi reîntoarcerea ei la sânul bisericii Mame autocefale române, de la care a fost dezlipită în chip samavolnic în anul 1812.

Biserici şi mănăstiri

Potrivit datelor statistice din anul 1922, numărul parohiilor, bisericilor, capelelor şi a preoților din Basarabia, după județe, era:

Județele	Parohii urbane	Biserici urbane	Capele	Parohii rurale	Biserici piatră	Biserici lemn	Preoți	Total	
								biserici	parohii
Hotin	2	2	-	149	68	81	148	151	151
Soroca	1	2	1	138	112	39	144	154	139
Bălți	1	1	-	125	85	53	133	139	126
Orhei	2	2	-	148	155	14	155	171	150
Chişinău	14	19	14	99	81	41	166	155	113
Tighina	5	5	-	88	81	8	109	94	93
Cetatea Albă	10	10	-	85	85	-	111	95	95
Cahul	3	3	-	51	46	15	63	64	54
Ismail	18	19	-	48	46	2	75	67	66
Total	56	63	15	931	759	253	1104	1090	987

După cum se vede în tabelul de mai sus, cele mai multe parohii şi biserici urbane se aflau în județele Ismail, Chişinău şi Cetatea Albă, iar numărul mai mare de parohii şi biserici rurale se află în județele Orhei, Bălți, Soroca şi Hotin, deci în partea nordică a Basarabiei, tot aici fiind şi cele mai numeroase biserici de lemn, fapt explicabil de prezența în apropiere a codrilor.

Dacă am arunca o privire generală asupra Basarabiei, am vedea că regiunea codrilor este şi cea mai bogată în mănăstiri, şi mai ales județul Orhei, care singur are 10 mănăstiri şi două schituri, ceea ce reprezintă aproape jumătate din totalul mănăstirilor şi schiturilor din Basarabia. După acest județ, urmează Chişinău, Soroca, Ismail, Tighina şi Bălți. Singurele care nu aveau nici o mănăstire şi nici un schit erau Hotin, Cetatea Albă şi Cahul. Acest fapt se explică mai întâi prin aceea că regiunea Orheiului, Chişinăului şi Sorocii sunt cele mai pitoreşti din punctul de vedere al reliefului şi cele mai înzestrate cu codri seculari, unde frumoasa natură putea să atragă sufletele predispuse la contemplare, apropiindu-le cât mai mult de *Acel* ce a creat această natură, dându-le adăpostul şi liniştea de care aveau nevoie. Pe de altă parte, codrii au servit moldovenilor de adăpost şi împotriva urgiilor ce se revărsau asupra lor din partea puzderiilor de barbari. Şi aceşti moldoveni, fie singuri, fie în frunte cu domnitorii lor, ridicau lăcaşuri sfinte de rugăciune.

La 1922, numărul de mănăstiri, schituri, biserici mănăstireşti şi a personalului mănăstiresc după județe era:

Județele	Mănă-stiri	Schituri	Biserici	Arhim.	Ierom.	Ierod.	Monahi	Monahi femei	Răs. of.	Răs. Fem.	Frați	Surori

	B	F	B	f	B	F									
Hotin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Soroca	-	3	1	-	1	7	1	2	2	4	172	2	95	1	185
Bălți	-	-	1	-	1	-	-	1	-	2	-	1	-	7	-
Orhei	7	3	2	-	20	6	2	71	34	181	193	50	197	308	240
Chişinău	4	1	1	1	12	2	3	31	22	96	38	33	35	76	95
Tighina	1	-	-	-	4	-	1	14	7	105	-	6	-	4	-
Cetatea Albă	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cahul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ismail	1	-	2	1	6	1	-	8	7	23	12	7	6	13	25
Total	133	7	7	2	44	16	7	127	72	407	415	99	333	409	545

Personal bărbătesc – 1121, personal femeiesc – 1293
Total – 2414.

Mai toate mănăstirile basarabene sunt ctitorii de boieri şi creştini evlavioşi, cu excepția a două domneşti. Fiind mereu supuse nestatorniciei vremurilor, ele nu mai posedă inscripții de întemeiere şi nici bogate colecții de hrisoave cu privire la diferite dăruiri din partea domnilor şi boierilor țării. O altă pricină a dispariției acestor inscripții este şi faptul că stăpânirea greacă şi rusă, deşi creştine amândouă, au putut înlătura glasul românesc al trecutului lor, fiind cunoscute numai în inscripțiile de limbă slavă.

Este, de asemenea, cunoscut că toate aceste lăcaşuri sfinte nu au moaşte sfinte şi nici icoane făcătoare de minuni, cu excepția mănăstirii Hârbovaț, care, de la sfârşitul secolului al XVIII – lea, posedă Icoana Maicii Domnului făcătoare de minuni.

În această perioadă, mănăstirile basarabene aveau o gospodărie cu colorit rusesc. Cu toată reducerea de venituri, totuşi, monahii basarabeni gospodăreau aşa de bine, încât prin unele mănăstiri şi-au instalat lumina electrică, aveau mori, iazuri şi altele. După poziția lor, mănăstirile basarabene sunt aşezate în trei grupe bine distincte:

1. Grupa din județul Lăpuşna, formată din mănăstirile Căpriana, Condrița, Hâncu, Suruceni şi Vărzăreşti.
2. Grupa a doua, formată din mănăstirile Hârbovaț, Hârjăuca, Țigăneşti, Răciula, Tabăra, Curchi, Hirova şi Frumoasa.
3. Grupa alcătuită din mănăstirile de pe linia Nistrului, aşezate la mari distanțe una de alta, ca: Saharna, Călărăşauca, Rugi, Japca, Noul – Neamț.

În aceeaşi perioadă, de o vastă activitate s-au bucurat şi *instituțiile teologice* din Basarabia. Facultatea de Teologie din Chişinău, situată pe str. Universității, nr. 18, în 1940 avea următorul personal în cadrul corpului didactic administrativ: decan – Popescu-Prahova, secretar – E. Popovici, contabil – N. Botez.

Referindu-se la înființarea Facultății de Teologie de la Chişinău, Nae Ionescu menționa: *„Când iată, în primăvara aceasta (1926), Sfântul Sinod hotărăşte înființarea unei facultăți teologice pe lângă Universitatea din Iaşi, în conformitate cu legea din 1910, aproape concomitent, arhiepiscopia Chişinăului cere tot ministrului de instrucție înființarea unei academii teologice în capitala Basarabiei. Iar ministrul combină cele două cereri şi, printr-o dialectică de o ingeniozitate şi o subtilitate în adevăr apreciabilă, se opreşte la o soluție intermediară: înființează la Chişinău o Facultate de Teologie depinzând de universitatea din Iaşi*”.

Argumentul Ministrului Instrucțiunii şi Cultelor, Ion Petrovici, care era şi profesor la Iaşi, a fost: *„Basarabia românească merită să aibă o instituție ecleziastică de grad universitar, anume o Facultate de Teologie, pentru că ea a fost cea dintâi provincie istorică românească care s-a alăturat, în martie 1918, Țării Mamă*” şi că *„fondul religios, tradiționalist şi ortodox al basarabenilor este potrivit pentru o facultate de teologie*”. Desigur, dacă biserica ar fi avut un plan prealabil de a pune bazele unui învățământ superior propriu, nu s-ar fi ajuns în această situație, dar *„biserica noastră n-a ştiut nici ce să ceară, nici cum să ceară*”.

În continuare, Nae Ionescu sublinia: *„Înființarea noii facultăți la Chişinău sau Iaşi nu înseamnă înfrângerea Iaşilor ori Chişinăului, ci înseamnă slăbiciunea bisericii noastre ortodoxe, care nici nu a ştiut să aibă un punct de vedere, nici nu a putut să se afirme ca un organism disciplinat, cu o fermă autoritate centrală*”.

Cu toate acestea, Facultatea de Teologie a avut un rol remarcabil pentru cultura şi biserica din Basarabia, profesorul Gala Galaction fiind surprins de numărul mare de studenți: *„Clerici bătrâni – uneori mai în vârstă decât unii dintre dascăli – veneau pe băncile facultății, ca să asculte în limba românească academică adevărurile sfintei noastre credințe strămoşeşti*”.

Facultatea de Teologie a avut profesori dintre cei mai de elită: arhimandritul Iulian Scriban, Gala Galaction, Nichifor Crainic, frații Valeriu şi Cicerone Iordăchescu, Ion G. Savin, Nicolae Popescu-Prahova (decan la 1940), Constantin N. Tomescu, Constantin Fedeleş, Toma G. Bulat, Dumitru Popescu-Moşoaia, Serghei Bejan (directorul Seminarului), Ilie Tocan, Petru Constantinescu-Iaşi, Grigore Pisculescu, Ştefan Ciobanu – membru al Academiei Române, istoricul Alexandru Boldur, ebraistul Vasile Radu – personalități cultural-literare notorii, care scriau cărți, colaborau la publicații, țineau conferințe. În Chişinău au înviorat viața patriotică, religioasă, teologică şi cultural-literară. Aceasta era şi destinația Facultății de Teologie.

În afară de Facultatea de Teologie, la Chişinău mai funcționau şi o serie de şcoli secundare, precum *Seminarul Teologic* condus de Serghei Bejan, apoi de Victor Popescu. Acest seminar a fost creat în anul 1927, prin unirea Seminarului inferior cu cel superior. La unificarea acestor instituții, corpul profesoral s-a format din ambele părți. O parte ca Gh. Raşcu, Mihail Rădulescu, Hristache Dăscălescu, Ion Căpriță, Anton Toma proveneau din provinciile țării, iar cealaltă parte din profesori, precum C. Belodanov, D. Câdea, D. Cărăuş, C. Cumpătă, P. Jalodcovshi, A. Iacovlev, D. Luca, S. Orlov, D. Sălceanu, S. Macarianu, V. Mateevici, S. Zaharianov, Mihail Spinei, care proveneau din Basarabia.

În perioada interbelică, din rândul elevilor Seminarului s-au ridicat elemente de valoare, precum Sergiu Matei Nica, S. C. Roşca, Paul Lecca, Paul Mihail, Igor Jechiu, Iuliu Cireş, Leonid Chiriță, Vlad Dumbravă, Ion Margine, arhiepiscopul Antim Nica,

mitropolitul Antonie Plămădeală şi alţii. Se poate afirma, pe bună dreptate, că Seminarul Teologic a dat culturii şi artei româneşti contribuţii de seamă şi s-a înscris în *Cartea de A*ur a şcolii româneşti.

A mai funcţionat şi Liceul Eparhial, condus de M. Usinevici-Dumitrescu, alături de alţi profesori de seamă, precum A. Cristi, Z. Florescu, M. Vartic, E. Isanoc, R. Parboti, E. Nagacevschi, L. Zotta, Ilie Tocan şi mulţi alţii.

Şcoala Eparhială de Fete a fost condusă de Elena Alistar, notorie personalitate a vieţii naţionale din Basarabia, deputat în Sfatul Ţării de la Chişinău. Printre profesori îi amintim pe M. Dumitru, A. Eremia, A. Smolenschi şi alţii.

Am putea adăuga încă multe referitor la învăţământul bisericesc din Basarabia. Dacă Seminarul din Chişinău i-a dat pe aproape toţi făuritorii Unirii din 1918, acelaşi Seminar, ca şi cele din Ismail, Bălţi, Edineţ, ca şi Facultatea de Teologie din Chişinău şi cea din Cernăuţi, au creat, între cele două războaie mondiale, oameni de cultură, savanţi şi preoţi, buni români. Războiul comuniştilor atei i-a forţat aproape pe toţi să se refugieze în ţară. Mulţi mai ţineau încă minte ce păţiseră sub ţarism. Ceea ce se ştia despre Soviete avea darul să-i înspăimânte şi mai mult. Dar toţi cei plecaţi au trăit permanent cu speranţa întoarcerii într-o Basarabie eliberată. Ei au fost în România conştiinţa Basarabiei, chiar sub dictatura comunistă, prosovietică şi atee.

Asociaţii şi publicaţii ecleziastice

O bogată activitate culturală şi bisericească a avut asociaţia preoţească de pe lângă Eparhia de Chişinău, „*Uniunea clericilor din Basarabia*”, care avea organul său de presă, „*Raza*”. În anul 1938, desfiinţându-se această asociaţie, şi-a sistat apariţia şi publicaţia. În anul 1939, preotul Vasile Ţepordei a reuşit să obţină aprobarea reapariţiei ei. Anul următor, cu ocazia ultimatumului Uniunii Sovietice şi cedarea Basarabiei, revista „*Raza*” a continuat să apară la Bucureşti, sub titulatura „*Gazeta săptămânală de luptă a refugiaţilor basarabeni*”.

O altă asociaţie culturală a fost şi *Căminul Cultural Parohial „Ştefan cel Mare*”, care îl avea ca preşedinte, în 1940, de G. Leahu.

Printre reviste amintim „*Luminătorul*” Casei Eparhiale, „*Arhiva*” Facultăţii de Teologie, condusă de T. Bulat, „*Misionarul*”, „*Însemnări Creştine*”, editată la Bălţi, precum şi alte publicaţii editate de şcolile ecleziastice.

În cadrul Mitropoliei Basarabiei funcţiona şi un Muzeu Bisericesc.

Personalităţi

Unul dintre marii luptători pentru unirea din anul 1918, alături de arhimandritul Gurie Grosu, a fost stareţul de la Mănăstirea Suruceni, Dionisie Erhan, viitor vicar la Chişinău şi apoi episcop de Ismail, *doctor honoris causa* cu doar patru clase primare. „*Un autodidact din clasa marilor autodidacţi din lume*”, cum îl numea mitropolitul Ardealului, Antonie Plămădeală, originar din Basarabia.

Referindu-se la raporturile bisericii din stânga Prutului cu biserica rusă în 1918, Dionisie Erhan se întreba pe bună dreptate: „*Se poate găsi vreun articol sau lege, care ar putea dovedi că răpirea care a fost făcută politiceşte de Rusia, a unei jumătăţi din Mitropolia Moldovei, ar fi putut da dreptul Sinodului rusesc să anexeze duhovniceşte pe cea lipită politiceşte (Basarabia, n.a.)? Se poate găsi vreun articol sau lege, care ar putea dovedi că anexarea a avut loc şi este întemeiată pe hotărârile sfintelor canoane şi a obiceiurilor vechi ale Bisericii Ortodoxe?*”.

Desigur, asemenea temeiuri canonice nu au existat şi Dionisie Erhan a explicat pe larg situaţia, prin canonul 8 al Sinodului III Ecumenic de la Efes, care a lămurit un diferend similar între Patriarhia Antiohiei şi Biserica Ciprului. În încheiere, stareţul Dionisie afirmă logic: „*dacă e vorba de o binecuvântare pentru a organiza o Adunare Bisericească în Basarabia, această binecuvântare trebuie cerută de la Mitropolitul Moldovei şi Sucevei*”. Şi apoi, Dionisie Erhan mai observă ceva: „*Iată, nouă, basarabenilor, ruşii ne-au impus până în anul 1918 episcopi de-ai lor, ruşi, nu de-ai noştri, dar pentru ruşii lor din Japobia şi America au trimis episcopi ruşi. Cum stăm atunci cu dreptatea şi aplicarea aceleiaşi măsuri pentru toţi?*”.

Desigur, alături de Dionisie Erhan putem menţiona şi pe Serghie Bejan – directorul Seminarului Teologic, preotul Ioan Andronic, Vasile Ţepordei şi mulţi alţii. Toată preoţimea din Basarabia şi-a păstrat conştiinţa naţională având un rol important în făurirea unirii din 1918 şi a continuat acest rol şi după unire.

Cultele şi sectele din Basarabia

Odată cu răpirea Basarabiei la 1812, regimul ţarist colonizează în acest teritoriu diverse populaţii, ce aveau diverse culte, în scopul rusificării mai rapide a băştinaşilor.

Catolicii erau, în majoritate, de origine polonă (7500), germană (4275) şi armeană (550), din totalul de 12325 credincioşi. Majoritatea lor locuiau în judeţele Chişinău, Bălţi şi Tighina, pe când în judeţul Cahul nu era semnalat nici un credincios de acest rit. Ei aveau 9 parohii, 6 biserici, 8 capele şi 8 preoţi.

Luteranii, de origine germană, erau cei mai privilegiaţi dintre toate naţionalităţile conlocuitoare în Basarabia până la 1918. În total erau 78000 de credincioşi, circa trei sferturi din ei locuind în judeţul Cetatea Albă. Aveau 23 de biserici, 57 de case de rugăciuni şi numai 9 pastori.

Armenii – gregorieni erau cei mai vechi dintre creştinii de altă confesiune din Basarabia. Fiind 1665 de credincioşi, majoritatea din ei locuiau în judeţele Chişinău, Cetatea Albă şi Bălţi. Aveau 3 parohii, 1 capelă, 7 biserici, dintre care 2 pustii şi 4 preoţi.

Evreii de rit mozaic. După Polonia, Moldova ocupa al doilea loc în Europa privind densitatea etnografică, fiind în total în număr de 352.523, din care 100000 erau refugiaţi. Majoritatea evreilor locuiau în judeţele Chişinău, Hotin şi Soroca şi aveau, în total, 366 sinagogi şi case de rugăciuni.

În afară de aceste culte, în Basarabia mai existau şi câteva secte religioase. Acum asistăm la un proces de descreştere a numărului sectanţilor separatişti, adventişti şi stundişti, care au început să fie asimilaţi de baptişti. În total, în această perioadă se înregistrează 800 – 900 de adventişti, peste 100 de molocani, care locuiau disparat, 20340 de rascolanici, care aveau 16 parohii, 19 biserici şi 16 preoţi. Ei erau de 3 tâlcuri: uniţi, popoviţi şi bezpovţi. Baptiştii erau în număr de 3393, majoritatea din ei locuind în judeţele Cetatea Albă şi Hotin.

Reactualizarea problemei bisericii din Basarabia

În perioada domniei lui Carol al II – lea, mitropolitul Gurie Grosul s-a retras din funcție, se pare forțat de acesta. În locul său a fost ales mai întâi locțiitor şi apoi titular, Efrem Enăchescu. La scurt timp după aceasta s-a început un nou calvar pentru Basarabia. La 23 august 1939 a fost semnat pactul Molotov-Ribbentrop, iar la 26 – 28 iunie 1939 Uniunea Sovietică a trimis notele ultimative României, prin care aceasta a fost nevoită să cedeze provincia din stânga Prutului. Ca şi în trecut, când după fiecare ocupație politică, Biserica Ortodoxă Rusă a operat simultan şi o ocupație bisericească, în ciuda prevederilor canonice, aşa a fost şi în anul 1940, când a fost numit la Chişinău un episcop rus, degradând Mitropolia Basarabiei la rang de Episcopie, fără nici un tratat, fie el adevărat sau fals. Biserica Ortodoxă Română nu a fost întrebată şi nici nu i s-a cerut permisiunea. Ea putea să-şi mențină jurisdicția canonică asupra Basarabiei, în ciuda granițelor politice, aşa cum şi-o menține în banatul sârbesc şi în Ungaria.

După trei ani de revenire, în timpul războiului, la sânul Patriei (1941 - 1944), Basarabia şi biserica au fost ocupate încă o dată de ruşi după acelaşi tipic. Nici în 1940, nici în 1944, Patriarhul Rusiei nu avea dreptul să fie patriarh al moldovenilor români, deoarece în art. 34 apostolic se spune clar: „*Se cade ca episcopii fiecărui neam să cunoască pe cei dintâi dintre dânşii şi să-l socotească pe el drept căpetenie şi nimic mai de seamă să nu se facă fără încuviințarea acestuia*”. Desigur, acesta nu poate fi altcineva decât Patriarhul României.

În anul 1992, episcopul Petru de Bălți a repus problema reînființării Mitropoliei Basarabiei în cadrul Patriarhiei Române, care acum activează în stânga Prutului.

Nu putem uita cuvintele mitropolitului Antonie Plămădeală: „*Limba şi simțirea sângelui românesc n-au căzut în somn de moarte. Şi-apoi, până şi din moarte există trezire. Cu atât mai mult din somn*”.

Bibliografie:

Ciobanu Ştefan, *Basarabia*, Editura Universitas, Chişinău, 1993.
Ioachimescu Alexandru, *Agenda istorică a poporului român*, Editura Gândirea românească, Bucureşti, 1992.
Ionescu Nae, *Roza vânturilor*, Editura Hyperion, Chişinău, 1993.
Păcurariu Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Ştiința, Chişinău, 1993.
Țepordei Vasile, *Memorial autobiografic*, în revista *Columna*, 1990.
Adevărul despre Mitropolia Basarabiei, Editura Institutului Biblic şi de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993.
Basarabia – 1940, Editura Cartea moldovenească, Chişinău, 1991.

ACPBB la Cania, 24 octombrie 2009

Lideri ai ACPBB împreună cu istorici de la Chişinău

Pericolul anticipatelor şi impactul lor asupra societății moldoveneşti

Oxana VĂRZARU
Chişinău

Republica Moldova, situată la sud-estul Europei, o țară cu principii şi reglementări democratice, care promovează dezvoltarea normelor de drept, libera circulație, egalitatea şanselor, standarde de viață europene etc. este totuşi un stat foarte departe de declarațiile şi realitățile pe care le prezintă. E de ajuns să facem o mică excursie prin Chişinău ca să ne dăm seama cât de aproape suntem de Uniunea Europeană şi de principiile democratice. Fețe posomorâte, străzi murdare, canalizări stricate, râuri de apă pe stradă, mizerie prin parcuri, prețuri europene la salarii moldoveneşti, drumuri cu gropi etc., acestea sunt o parte din indicii care ne arată cine suntem şi unde mergem.

Societatea este obosită să asculte promisiunile de rutină ale politicienilor, să vadă noroiul şi acuzațiile pe care şi le aduc guvernații unii altora. Oamenii vor doar să fie susținuți, sprijiniți şi înțeleşi. Cea mai mare greşeală a tuturor oamenilor politici şi, totodată indicile calitativ de apreciere a profesionalismului acestora, este atunci când, ajunşi la putere, ei încearcă să implimenteze programe şi reforme noi fără a analiza şi aprecia unele aspecte pozitive a ceea ce a fost creat şi implimentat. Un om politic interesat de societate şi de alegătorii săi nu se va opri la discursurile şi acuzațiile publice în adresa adversarilor. Activitatea sa va fi susținută de acțiuni, de fapte, planuri, programe şi acuzații însoțite de argumente reale şi dovezi raționale în diferite probleme. De asta are nevoie societatea moldovenească ajunsă în

pragul sărăciei. Cetățeniii au obosit să muncească şi să trăiască în mizerie. Ei vor o viață mai bună şi un viitor mai bun. Am uitat cu toții ce înseamnă pur şi simplu să trăieşti, să savurezi fiecare clipă a vieții, deoarece toți suntem preocupați de problema supraviețuirii, cum să împărțim micul salariul de la o lună la alta.

Făcând o mică analiză a programelor electorale a tuturor partidelor politice, am observat că toate optau pentru standarde de viață mai bune, locuri de muncă, salarii mai mari etc. Promisiuni drăguțe şi plăcute, dar unde sunt planurile şi proiectele de aplicare a acestor vise în realitate?

Suntem în preajma alegeri preşedintelui statului, cu o situație social-politică dezechilibrată, cu o economie la pământ, cu cetățeni plecați la muncă peste hotare, cu tineri care sunt gata să fugă de săracia în care trăiesc. Sunt foarte curioasă dacă aceşti politicieni, atunci când fac declarații în fața oamenilor, se gândesc şi la problemele lor sau doar la fotoliu pe care trebuie să-l ocupe. Alegerea preşedintelui este o problemă foarte delicată şi foarte complicată, ținând cont de taberele formate şi de situația social-economică din țară. Oamenii stau în suspans, aşteptând schimbarea şi soluționarea problemei.

În cazul în care preşedintele nu va fi ales, pericolul anticipatelor va fi inevitabil, dar nu ştiu dacă aceşti oameni politici se gândesc şi la viața oamenilor, în afară de legi, Constituție, Coduri, Curte de Justiție şi alte instanțe care să le confirme sau să infirme chiar propriile lor decizii luate într-un mod nu tocmai rațional. Dacă sunt atât de interesați de soarta oamenilor simpli, de ce nu jertvesc salariul lor pe o lună şi să-l împartă familiilor social vulnerabile, orfanilor, pensionarilor sau studenților, care au o situație mult mai rea decât a lor. Alegerile anticipate, dacă vor fi, se vor desfăşura într-un context cu totul şi cu totul special. Pe lângă faptul că vor aduce țara în pragul dezastrului, vom afla şi noi detalii despre viața şi activitatea unor politicieni, deoarece acuzațiile şi procesele la Curtea Constituțională nu vor dispărea. Cetățenii vor fi dezorientați, dezinformați şi confuzi în ceea ce priveşte viața politică. Vor fi afectați de principiul vechii melancolii care, de regulă, apare în situațiile de criză şi care s-a observat la celelalte alegeri parlamentare. Este greu să ne pronunțăm într-un fel vizavi de soluționarea problemei alegerei preşedintelui, însă contăm pe raționalitatea, obiectivitatea, simțul datoriei şi al responsabilității, al oamenilor politici, reprezentanții noştri în instanțele puterii.

Asociația Istoricilor din Republica Moldova
COMUNICAT DE PRESĂ

*Chişinău, 03 noiembrie 2009, material pus la dispoziție de **Sergiu MUSTEAȚĂ***

În legătură cu situația actuală din domeniul cercetării şi predării istoriei în Republica Moldova Asociația Istoricilor din Republica Moldova se pronunță pe următoarelor subiecte:

I. Impactul politicii comuniste asupra învățământului istoric, viziunea AIRM asupra reformării învățământului istoric.

Reieşind din faptul că guvernul comunist a politizat şi ideologizat învățământul istoric care a condus la degradarea educației istorice, AIRM propune lansarea unui proces democratic şi transparent de reabilitare a istoriei ca disciplină şcolară, urmat de elaborarea unui pachet de acte ce ar facilita promovarea unor politici educaționale calitative şi eficiente:

a. Restabilirea în lista examenelor de bacalaureat a istoriei care ar facilita o mai bună însuşire a acestui obiect şi ar contribui calitativ la formarea cetățeanului;
b. elaborarea şi aprobarea concepției naționale de predare a istoriei;
c. aprobarea unui set de cerințe şi criterii actuale de elaborare a manualelor şcolare;
d. lansarea concursului de elaborare a unei serii noi de manuale la istorie, care să aibă la bază principiul alternativei (minimum două manuale la obiect pentru fiecare clasă);
e. ținând cont de faptul că majoritatea manualelor actuale de istorie (integrată) conțin un şir de erori, sunt politizate şi nu corespund rigorilor educaționale contemporane (vezi raportul Institutului de Analiză Internațională a Manualelor Şcolare „Georg Eckert" din aprilie 2006 ascuns de guvernarea comunistă şi dat publicității de către AIRM abia pe data de 28.10.2009 http://www.airm.reg.md/wp/?p=283) solicităm retragerea şi înlocuirea lor, până la elaborarea setului nou de manuale cu manualele existente.

II. Poziția AIRM privind Enciclopedia Republicii Moldova

La finele lunii august 2009 a fost pus în circuit „Enciclopedia Moldovei. Republica Moldova, Chişinău, 2009", despre conținutul căreia comunitatea ştiințifică a exprimat mari rezerve.

Având în vedere netransparența prin care s-a lucrat la editarea acestui volum, lipsa unui concept ştiințific privind editarea Enciclopediei Moldovei, netransparența în angajarea personalului (30 de unități) dar şi a autorilor pentru scrierea articolelor, Asociația Istoricilor din Republica Moldova constată:

1. Lucrarea „Enciclopedia Republicii Moldova", din punct de vedere ştiințific, nu justifică banii alocați;
2. Conținutul „Enciclopediei" nu corespunde nivelului actual al ştiinței;
3. Conceptele istorice puse la baza „Enciclopediei", în mare parte de factură sovietică, compromit imaginea Republicii Moldova în calitate de stat suveran.

În acest context, Asociația Istoricilor din Republica Moldova consideră necesar să specifice:

1. Programul „Enciclopedia Republicii Moldova", în formatul actual, în condițiile crizei economice prin care trece Republica Moldova, este un lux inacceptabil, care trebuie restructurat şi redefinit;
2. Lucrarea „Enciclopedia Republicii Moldova" trebuie reevaluată sub aspect istoric de către cercetători credibili, fără intervenția dictatului administrativ şi politic;
3. „Enciclopedia Republicii Moldova" trebuie să devină cu adevărat o carte de vizită a țării noastre şi nu o carte a ruşinii naționale.

III. Reconceptualizarea proiectului AŞM „Istoria Moldovei". Două state, două academii de ştiințe – o singură istorie

Având în vedere graba şi netransparența cu care s-a lucrat la formarea grupurilor de lucru privind elaborarea monografiei colective „Istoria Moldovei", la selectarea coordonatorilor şi a specialiştilor pentru scrierea celor şase volume preconizate,

ținând cont de lipsa până în prezent a unui concept ştiințific unitar, precum şi de faptul că o lucrare cu denumirea „Istoria Moldovei", atât teritorial cât şi istoric priveşte două state cu limbă şi istorie comună - Republica Moldova şi România,

pornind de la faptul că scrierea unui studiu de o asemenea anvergură doar de către specialiştii din Republica Moldova ar reprezenta un act care unilateral, care ar prejudicia într-un anumit fel bunele relaţii de vecinătate cu România, iar actul academic în sine va nega o tradiţie istoriografică naţională constituită de secole,

în scopul eliminării suspiciunilor acumulate în ultimii ani, dezvoltării parteneriatului dintre Republica Moldova şi România, întăririi colaborării dintre Academia de Ştiinţe a Moldovei şi Academia Română, Comitetul de Conducere al Asociaţiei Istoricilor din Republica Moldova consideră oportun a veni cu următoarele sugestii de ordin principial:

1. Revenirea Academiei de Ştiinţe a Moldovei, în spirit european, asupra conceptului de elaborare a istoriei naţionale, discutării acestuia în mod public, într-un format larg, cu o antrenare plenară a comunităţilor academice şi universitare;
2. Iniţierea de către Academia de Ştiinţe a Moldovei a unui parteneriat cu Academia Română în vederea elaborării şi publicării în comun a unei lucrări academice privind istoria naţională de care duce lipsă Republica Moldova;
3. Constituirea, în acest context, pe bază de paritate a unui grup de lucru comun, din cercetători din Republica Moldova şi România, pentru elaborarea conceptului ştiinţific al viitoarei lucrări, cât şi în vederea selectării transparente a colectivului de autori pentru scrierea acestui studiu fundamental;
4. Aprobarea unui program durabil şi viabil privind realizarea proiectului de istorie naţională.

III. Cu privirea la restabilirea Institutului de Istorie

În anul 2005, la insistenţa guvernării comuniste, din considerente politico-ideologice, conducerea Academiei de Ştiinţe a Moldovei, a desfiinţat Institutul de Istorie, rămăşiţele acestuia fiind dizolvate în cadrul unei noi structuri, preponderent de factură juridică.

Foştii demnitari comunişti au tratat cu ostilitate Institutul de Istorie, dat fiind neacceptarea de către ei a principiilor istorismului şi obiectivităţii în cercetarea ştiinţifică, au desconsiderat cu desăvârşire autonomia academică, au intervenit politic în procesul de cercetare ştiinţifică, au încercat să (re)impună cenzura ideologică în sfera ştiinţei istorice, au promovat mediocritatea, slugărnicia, incompetenţa şi modelul sovietic de abordare a trecutului istoric.

Fostul Regim a urmărit să pună căluşul la gură adevărului istoric, iar cercetătorul ştiinţific să fie transformat într-o slugă obedientă a propagandei comuniste, ieftine, ignorante şi false.

Prin lichidarea Institutului de Istorie, comunitatea istoricilor a avut de suportat o lovitură grea, dar, din fericire, nu letală. Astăzi a sosit momentul să reparăm o nedreptate, una din câte au fost comise de guvernanţii comunişti, şi să readucem Institutul de Istorie acolo unde a fost şi unde trebuie să fie – în inima Academiei. El trebuie să devină o instituţie academică de prestigiu care să dea cursivitate şi orizont efortului de recuperare istorică şi să reprezinte cu demnitate ştiinţa academică din Republica Moldova.

În contextul celor exprimate, Asociaţia Istoricilor din Republica Moldova, solicită conducerii Academiei de Ştiinţe să revină asupra problemei în cauză şi restabilească Institutul de Istorie în formatul academic general recunoscut.

Scurtă informare cu privire la activitatea filialei din Braşov a A.C.P.B.B.

Nicoară NICOLAE

„În cursul acestui am am iniţiat contacte cu Organizaţia Studenţilor Basarabeni din oraşul nostru, din rândul cărora doresc să recrutez noii membri ai Asociaţiei, care să fie capabili, în scurt timp, să preia şi frâiele aceasteia. Un sprijin am găsit în câteva ONG-uri ce activează în oraşul nostru, în colaborare cu care am reuşit, în ciuda tuturor greutăţilor, să organizăm, în fiecare an, câte un simpozion "Luna Martie – Luna Basarabiei" şi "Luna Noiembrie – Luna Bucovinei", care au fost apreciate de fiecare dată de publicul participant. Este locul aici să menţionez aceste organizaţii: "Societatea pentru Limba şi Literatura Romana în Bucovina", filiala Iancu Flondor, Braşov; Fundaţia Naţională "Neamul Românesc"; Despărţământul Central "ASTRA"; Cercul de Istorie "Columna"; Societatea "Cultul Eroilor"; Organizatia Studenţilor Basarabeni, recent înfiinţată la Braşov, s.a.

Nici anul acesta, luna noiembrie nu va trece fară să organizăm o astfel de manifestare culturală în care vom avea chiar invitaţi de la Cernăuţi. O acţiune deosebită am avut-o în data de 07 octombrie a.c., când am sprijinit financiar, am organizat şi îndrumat, la rugămintea Organizaţiei Studenţilor Basarabeni din Braşov, o slujbă de pomenire, parastas pentru cei trei studenţi-eroi, ucişi în bătăi de poliţia din Chişinău, în zilele protestelor populare izbucnite în capitala Basarabiei urmare a fraudarii alegerilor parlamentare (vezi foto). *Preotul basarabean, nonagenar, Enache Valeriu, membru fondator, astăzi preşedintele de onoare al filialei noastre, este cel care a oficiat, alături de preoţii Parohiei Sfinţii Arhangheli, sus amintita slujbă de pomenire. Cu acest prilej, dumnealui a rostit asistenţei cuvinte înflăcărate, încărcate de un deosebit elan patriotic, cu privire la cei pomeniţi, dar şi la ceilalţi eroi basarabeni, realizatori ai Marii Uniri sau cei martirizaţi în gulagul sovietic".*

Contul Filialei Huşi, *„Mihail Kogălniceanu"*, a Asociaţiei Culturale *„Pro Basarabia şi Bucovina"*:
RO 38RNCB0261000508800001, deschis la BCR, sucursala Huşi
***
Redacţia: tel 0768925066
Redactor-şef: **Ştefan Plugaru**
Redactor-şef-adjunct: **Marius Baciu**
Redactori corespondenţi:
Theodor Codreanu, Huşi
Gabriela Ielenicz-Iov, Bucureşti
Teodor Candu, Chişinău
***
e-mail: basarabiahusi@yahoo.com
www.probasarabia.ro
www.probasarabiahusi.ro